ATATÜRK YOLU DERGİSİ
JOURNAL OF ATATÜRK YOLU

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 77 (2025), 251-269.
Geliş/Received: 20.06.2025
Kabul/Accepted: 18.11.2025
DOI: 10.46955/ankuayd.1724229

(Araştırma Makalesi/Research Article)

DÖRT HATIRAT IŞIĞINDA BİR DEĞERLENDİRME: YASSIADA

AN EVALUATION IN THE LIGHT OF FOUR MEMOIRS: YASSIADA

TUBA NUR YILDIZ*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, 27 Mayıs askeri müdahalesinin ardından Demokrat Partilileri yargılamak üzere Yassıada'da kurulan Yüksek Adalet Divanını ve Yassıada'yı, olayın tanıkları olan kişilerin hatıratlarından hareketle değerlendirmektir. Çalışmada iki DP'liye ve iki askere ait dört hatırat tercih edilmiştir. Seçilen hatıratlar, Yassıada'ya şahitlik edenler arasında yaklaşım bakımından daha dengeli görüldükleri için seçilmiştir. Ada Komutanı Tarık Güryay, tutuklularla doğrudan teması nedeniyle; Milli Birlik Komitesi üyelerinden Orhan Erkanlı ise askeri müdahale sürecine aktif katılımı ve Adaya ziyaretlerde bulunması nedeniyle tercih edilmiştir. DP cephesinden ise Rıfkı Salim Burçak ve Mithat Perin'in, mensubu oldukları partiyi eleştirebilmeleri ve hatıratlarını daha tarafsız yazdıkları düşüncesiyle çalışmada yer verilmiştir. Şüphesiz DP'lilerle askerlerin Yassıada'ya bakışında farklılık bulunmaktadır. DP'lilerin zihinlerinde Yassıada; baskı, işkence, zindan ve Ada Komutanı'nın sert muamelesi olarak görülürken, askerler açısından Yassıada, Anayasa'yı ihlal edenlerin yargılandığı bir yer olarak şekillenmektedir. Bu bağlamda askeri müdahaleyi gerçekleştirenlerle müdahalenin hedefi olanların gözünden Yassıada koşullarına yeniden bakmaktır. Her iki tarafın söylemleri karşılaştırmalı olarak ele alınarak bulundukları konum ve şartlar çerçevesinde Yassıada'yı nasıl yorumladıkları ortaya konulmuştur. Böylece, iki tarafın hatıratlarında ortak ifadelere rastlanmakla birlikte, birbiriyle çelişen değerlendirmeler de dikkat çekmektedir. Bu durum, hatıratların tek başına kesin ve güvenilir sonuçlar üretmek için yeterli olmadığını, ancak farklı bakış açılarını yansıtmak bakımından önemli bir kaynak sunduğunu göstermektedir. Sonuç olarak hatıratların sağladığı katkılar ile taşıdığı sınırlılıklar birlikte gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Asker, Demokrat Parti, Hatırat, Tanıklar, Yassıada.

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate Yassıada and the High Court of Justice established there to try Democrat Party (DP) members after the May 27 military intervention, based on the memoirs of eyewitnesses. Four memoirs, two belonging to DP members and two to soldiers, were selected. These were chosen because they were considered more balanced among those who witnessed Yassıada. Island Commander Tarık Güryay was chosen due to his direct contact with the detainees; Orhan Erkanlı, a member of the National Unity Committee, was chosen because of his active role in the military intervention and his visits to the island. From the DP side, Rıfkı Salim Burçak and Mithat Perin were included because they were capable of criticizing their own party and were perceived as having written more impartially. Undoubtedly, there are differences between the perspectives of DP members and soldiers on Yassıada. For DP members, Yassıada meant pressure, torture, dungeon, and the harsh treatment of the Island Commander, while for soldiers it was a place where those who violated the Constitution were tried. In this context, the study re-examines the conditions of Yassıada through the eyes of both those who carried out the intervention and those who were its target. The discourses of both sides were comparatively analyzed to show how they interpreted Yassıada within their positions and circumstances. Thus, while common expressions appear in both sides' memoirs, contradictory evaluations are also prominent. This demonstrates that memoirs alone are not sufficient to produce definite and reliable results, but they provide an important source for reflecting different perspectives. In conclusion, both the contributions and the limitations of using memoirs as historical sources have been presented together.

Keywords: Military, Democrat Party, Memoir, Witnesses, Yassıada.

* Araştırma Görevlisi, Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, tnyildiz@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6817-2667.

Extended Abstract

The aim of this study is to evaluate the High Court of Justice, which was established on Yassıada to try the members of the Democrat Party (DP) following the military intervention of May 27, and Yassıada itself, based on the memoirs of individuals who witnessed the event. In the study, four memoirs belonging to two Democrat Party members and two soldiers were selected. The these memoirs were chosen because they were considered more balanced in terms of their approaches among those who witnessed Yassıada. Indeed, there are many sources written about Yassıada from both the military and the Democrat Party sides. However, it was deemed appropriate to include only four of them within the scope of this study. Among these, Island Commander Tarık Güryay was chosen due to his direct contact with the prisoners, and Orhan Erkanlı, one of the members of the National Unity Committee, was chosen because of his active participation in the military intervention process and his visits to the island. Güryay's narration of the events he closely witnessed as the Island Commander is highly significant for this study. Likewise, Erkanlı's responsibility for the island and his conversations with the defendants during his visits made his memoirs a strong reference for this work. On the side of the Democrat Party, Rıfkı Salim Burçak and Mithat Perin were included in the study because they were able to criticize their own party and were considered to have written their memoirs in a more impartial manner. Both authors did not refrain from criticizing their party. However, when a comparison is made between the two, it becomes clear that Burçak wrote his memoirs in a more balanced way compared to Perin. At this point, it is clear that Perin's anger toward the committee is explicitly reflected in his memoirs. Undoubtedly, there are differences between the perspectives of the Democrat Party members and the soldiers regarding Yassıada. In the minds of the DP members, Yassıada was perceived as a place of oppression, torture, prison, and harsh treatment by the Island Commander, whereas for the soldiers, Yassıada took shape as a place where those who violated the Constitution were tried. In this context, the main purpose of the study is to reexamine the conditions of Yassıada from the perspective of those who were the targets of the military intervention. The significance of this study lies in its attempt to present a multidimensional perspective on this process, which continues to be debated even today, by comparing four memoirs that shed light on what happened on Yassıada from the viewpoints of both sides. In doing so, the memoir writers were not judged; rather, they were evaluated within the extraordinary conditions of the period. The statements of both sides were analyzed comparatively, and how they interpreted Yassıada within the framework of their positions and circumstances was revealed. When these interpretations are examined, it is seen that while there are common expressions in the memoirs of both sides, conflicting evaluations are also prominent. This demonstrates that memoirs alone are not sufficient to produce definite and reliable results; however, they serve as significant sources for reflecting different perspectives. The importance of memoirs in scholarly studies is indisputable, yet when used alone, they also carry the risk of misleading the researcher. This is because memoir writers compose their works within the framework of the conditions they experienced and the events they were exposed to. The fact that not much time had passed since the events led them to write their memoirs in an emotional way. Considering that they were imprisoned for nearly sixteen months, it is understandable that this situation is reflected in the memoirs of the Democrat Party members. Similarly, the anger felt toward the existing government and the government's negative discourse toward the military were reflected in the memoirs of the soldiers as well. At this point, the study was not limited only to four memoirs; rather, contemporary literature and other memoirs were also utilized to analyze the events as objectively as possible. As a result, memoirs make significant contributions to historical research. They illuminate many obscure points; however, since they contain the emotions and thoughts of their authors, they also have certain limitations. This study aims to present a balanced perspective on the Yassıada process by evaluating both the contributions and the limitations of memoirs together.

Giriş

14 Mayıs 1950 tarihinde iktidar olan Demokrat Parti (DP), 27 Mayıs 1960 tarihinde emir komuta zinciri dışında gerçekleşen ve yeterli askeri güce dayanmayan bir askerî müdahale ile devrilmiştir.[1] Bu hareket Cumhuriyet tarihinde emir komuta zinciri dışında gerçekleşen müdahalenin ilk ve son örneği olmuştur.[2] Müdahaleyi yapanlar hiçbir önemli direnişle karşılaşmadan amaçlarına kolayca ulaşmışlardır.[3] 27 Mayıs sabahı saat 5.25'i gösterirken Alpaslan Türkeş radyodan halka seslenmiştir. Konuşmasında kardeş kavgasına meydan vermemek için Türk Silahlı Kuvvetlerinin idareyi ele aldığını söylemiştir. Hareketin hiçbir partiye veya zümreye karşı yapılmadığını vurgulamıştır.[4] 27 Mayısçılar yaptıkları müdahalenin meşruiyetini kaybetmiş bir iktidara karşı yaptıklarını savunmuşlardır.[5] Müdahalenin ardından tüm DP'liler tutuklanmıştır. Ankara'da bulunan DP'liler Harp Okuluna gönderilmişler. İstanbul'daki DP'liler ise ilk önce Davut Paşa Kışlasına daha sonra Balmumcu Garnizonuna gönderilmişlerdir.[6] Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Çankaya Köşkünden alınmıştır.[7] Başbakan Adnan Menderes ise Kütahya Valiliğinde tutuklanmıştır.[8] Böylece birkaç saat içinde DP'lilerin tutuklanma işi tamamlanmıştır. Ülkeyi 10 yıl yöneten bu partinin artık hiçbir siyasî rolü kalmamıştı. Müdahaleden sonra oluşturulan 38 kişilik Milli Birlik Komitesi (MBK) ihtilalin idaresini ele geçirmiştir.[9] Kıvılcımlı'nın deyimiyle ihtilal iktidara çıkmıştır.[10] Bir müddet sonra tutuklanan iktidar mensuplarının Yassıada'ya nakledilmeleri süreci başlamıştır.

Tutukluların Yassıada'ya[11] getirilmesi ve Adanın bir mahkeme düzenine dönüştürülmesi konusunda farklı kaynaklarda farklı iddialar bulunmaktadır. Bu iddialar, iki kişi ekseninde şekillenmiştir. İlk iddia, Yassıada fikrinin İsmet İnönü'ye ait olduğudur. İnönü, kendisini ziyarete gelen CHP heyetine şöyle demiştir: *"Beni dikkatle dinleyin. Demokratların başına öyle bir çivileme ineceğim ki, nereden geldiklerini şaşıracaklar... Hırsızlık, ahlaksızlık aldı başını gitti. Ben bu işlere bir son vereceğim. Hepsini şu gördüğünüz Yassıada'ya tıkacağım."*[12] Yassıada fikrinin İnönü'ye ait olduğuna dair iddianın doğruluğu kesin olmasa da bu konuda bazı belirtilerin olduğu ifade edilmiştir. İnönü, aynı heyetten, tüm DP'lilerin ev ve işyerlerinin tespit edilmesini istemiştir. Nitekim müdahale günü, tüm DP'liler kolayca evlerinden alınarak tutuklanmıştır.[13] Bu durum İnönü'nün heyetten talep ettiği isteğe bağlanmıştır. İkinci bir iddiaya göre ise Yassıada fikrinin, Orgeneral Cemal Gürsel'e ait olduğudur. Gürsel'e ait olduğuna dair birkaç referans bulunmaktadır. Şevket Süreyya Aydemir[14], MBK içinde yer alan Alparslan Türkeş[15] ve Sıtkı Ulay[16] Yassıada fikrinin Gürsel'e ait olduğunu söylemişlerdir. Müdahale günü Gürsel, İzmir'deki evinden

---

[1] Hakan Uzun, "Türk Demokrasisinin Darbelerle İmtihanı: 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat ve 27 Nisan Üzerine Görüşler", *Türkiye'nin 100 Yıllık Birikimi Demokrasi ve Siyaset*, Ed. Hakan Uzun, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2024, 25-51; Sabri Yirmibeşoğlu, *Askeri ve Siyasi Anılarım*, Cilt 1, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1999, 343.

[2] Doğan Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 76.

[3] William Hale, *1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınları, 1996, 104; Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri Görüp Yaşadıklarım*, Çev. M. Ali Sebük, İ. Hakkı Akın, İstanbul: Çeltüt Matbaası, 1966, 158; Şerif Demir, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Vesayet (27 Mayıs- 12 Mart- 12 Eylül)*, Ankara: TİAV Yayınları, 2020, 84.

[4] Muammer Taylak, *27 Mayıs ve Türkeş*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1997, 27; Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Boyut Matbaacılık, 1997, 201.

[5] Hikmet Kıvılcımlı, *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*, İstanbul: Ant Yayınları, 1970, 180.

[6] *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi- III 1960 Sonrası Türkiye (1960-2000)*, Ed. Zehra Aslan, Mustafa Sıtkı Bilgin, Halil Bal, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2023, 35; Cengiz Sunay, *Türk Siyasetinde Sivil-Asker İlişkileri 27 Mayıs- 12 Mart- 12 Eylül ve Sonrası*, Ankara: Orion Kitabevi, 2010, 115.

[7] Şerif Demir, "Celal Bayar ve Yassıada Mahkemeleri", *Bir Güzel İnsan Cengiz Çakaloğlu Armağanı,* Ed. N. Gülmez, Ankara: Akademisyen Kitapevi, 2024, 741-760.

[8] Cüneyt Akalın, *27 Mayıs Bir Devrimdir 50. Yılında 27 Mayıs*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010, 61-62; Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985, 88; Milli Birlik Komitesinin 8 numaralı tebliğinde Menderes'in Kütahya yolu üzerinde yakalandığını bildirildi. *T.C. Resmî Gazete*, 30 Mayıs 1960, S. 10515, 1450.

[9] Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000, 447-448.

[10] Kıvılcımlı, *27 Mayıs*, 71.

[11] Bazı kaynaklarda Yassıada Nazi toplama kampına benzetilmiştir. Turhan Dilligil, *İmralı'da Üç Mezar*, İstanbul: Dem Yayınları, 1988, 49; H. Emre Oktay, *Türk Tarihinin Kayıp Yılları*, İstanbul: Akis Kitap, 2013, 185.

[12] Mehmet Emin Gerger, *Bütün Yönleriyle İnönü- Menderes Mücadelesi ve Demirkırat Oyunu*, İstanbul: Akbel Yayınları, 1991, 290; Tekin Erer, *Yassıada ve Sonrası*, Cilt 1-2, İstanbul: Rek-Tur Kitab Servisi, 1965, 21-22.

[13] Gerger, *Bütün*, 291.

[14] Aydemir, *Menderes'in Dramı*, 458.

[15] Taylak, *27 Mayıs ve Türkeş,* 106.

[16] Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına 27 Mayıs 1960*, İstanbul: Ar Matbaası, 1968, 131; Ulay, *Giderayak*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1996, 64.

alınarak Ankara'ya götürülmüştür. İhtilalin lideri olarak atanacak olan Gürsel[17], Özel Kalem Müdürü Kurmay Binbaşı Avni Elevli'ye not etmesi için bazı emirler vermiştir. Bunlardan biri, Yassıada'nın derhal boşaltılıp tutukluların Adaya sevk edilmesiydi.[18]

Bu yönüyle Yassıada, yalnızca Demokrat Partililerin yargılandığı mekân olarak değil, aynı zamanda tarih boyunca farklı işlevler üstlenmiş bir Ada olarak da incelenmelidir. Dolayısıyla Yassıada'nın 27 Mayıs sonrasında üstlendiği bu işlev kadar, Ada tarihinin de göz önünde bulundurulması gerekir. Yassıada günümüzde "Özgürlük ve Demokrasi" adı verilen ve üzerinde yapılan değişikliklerle geçmişin izlerinin yumuşatıldığı bir Ada haline getirilmiştir. Türk demokrasi tarihi açısından askeri müdahaleyi hatırlatan bir hapishane/zindan işlevi görmüş olan Ada, aslında çok daha eski bir geçmişe sahiptir. Marmara Denizi'nde kayalık bir dağ olan Ada 47 metre yüksekliğinde 180 metre genişliğinde 280 metre uzunluğundadır. Yassıada'nın tarihi milattan sonra 4. yüzyıla dayanmaktadır. Bu tarihte Adaya Ermeni Katalikos'u Büyük Nerses sürgün edilmiştir. 4. yy.'dan 9. yy.'a kadar Ada hakkında bilgi bulunmamaktadır. Çünkü Ada ya terk edilmiş ya da tarihçiler tarafından hiç bahsedilmemiştir.[19] Ancak bir kaynakta Adaların 860'ta Ruslar tarafından yağmalandığı bilgisi mevcuttur.[20] 9. yy.'da ise Bizans İmparatoru Teofilos döneminde İgnatius tarafından Adaya *Kırk Azizler* adına bir kilise yaptırılmıştır.[21] Kilisenin altında dört tane büyük mahzen bulunmaktadır. Bu dönemde yaptırılan zindanlar sonraki dönemlerde hapishane olarak kullanılmıştır. 12. yy.'a kadar kilise ayakta kalmıştır.[22] Dördüncü Haçlı Seferi'nin askerleri, 1204 yılında Yassıada dahil Adaları yağmalarken 1302 yılında Girit ve Eğriboz'dan gelen Latin korsanları, Adaları yeniden yakıp talan etmişlerdir.[23] 1412'de Ada civarında Yıldırım Bayazıt'ın oğlu Musa Çelebi ile Jan Paleog'un oğlu Manuel arasında deniz savaşı yapılmış, bu sırada Ada karargâh olarak kullanılmıştır. İstanbul'un fethinden sonra 19. yy.'a kadar Ada kaderine terk edilmiş, 1850'de Ada İngiliz Büyükelçisi Sir Henry Bulwer'e satılmıştır. Sir Henry Adaya iki bina yaptırmıştır. Nitekim Adada lahit bulunması elçinin adamları arasında tartışmaya neden olmuştur.[24] Sultan Abdülmecid'in Adanın bir Türk'e satılmasını istemesi üzerine Ada Mısır Hidivi İsmail Paşa'ya satılmıştır. İsmail Paşa'nın ölümünden sonra Ada hazineye intikal etmiştir.[25] 1947 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığının emrine verilen Ada uzun yıllar Deniz Topçu ve Harekât Sınıf Okulları Eğitim Tesisi olarak hizmet vermiştir. Yassıada'da Deniz Topçu ve Hareket Sınıf Okulu öğrencilerine kurslar verilmiştir. Her yıl 80 subay, 170 astsubay, 200 asker çeşitli eğitimlere iştirak etmiştir.[26] DP döneminde Deniz Kuvvetleri Komutanı olan Oramiral Sadık Altuncan tarafından modern tesisler inşa ettirilmiştir.[27] Tarihi çok eskilere dayanan Ada zaman içerisinde çeşitli değişimlere sahne olmuştur. Darbeden sonra Ada'da yeni bir süreç başlamıştır. Yassıada, sanık sıfatı taşıyan tüm DP mensuplarına ev sahipliği yapmıştır. Yassıada'ya ilk kafile 29 Mayıs 1960'ta getirilmiştir. 10 Haziran'da ise Bayar ve Menderes getirilmiştir. 29 Temmuz'da son kafile Adaya getirilerek tutukluların nakli tamamlanmıştır.[28] Tutuklular, altı koğuşa dağıtılmıştır. Bayar ve Menderes ayrı odalara yerleştirilerek saat başı değişen subaylar nöbet tutmuştur. Bakanlar ise dörder kişilik odalara yerleştirilmiştir.[29] Olağanüstü güvenlik önlemlerinin alındığı Ada, uçaksavar ve makineli tüfeklerle takviye edilmiştir. Denizden güvenliği sağlamak için hücumbotları getirilmiştir. Sanıkların kaldığı binaların etrafı tel örgülerle sarılmıştır.[30]

16 Haziran 1960'ta çıkarılan geçici bir kanunla sanıkları yargılamak için özel bir mahkeme niteliği taşıyan Yüksek Adalet Divanı (YAD) kurulmuştur.[31] Sanıkları sorgulamak için Yüksek Soruşturma Kurulu (YSK) kurulmuştur.

---

[17] Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011, 372.

[18] Hulusi Turgut, *Menderes, Zorlu, Polatkan'ın Kendi El Yazıları ile Yaptırılmayan Savunmalar*, İstanbul: ABC Ajansı Yayınları, 1988, 17-18; Akalın, *27 Mayıs*, 64.

[19] *Yassıada Broşürü*, İstanbul: T.C. Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu, 1960, 33.

[20] Alexander P. Kazhdan, "Princes' Islands", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Ed. Alexander P. Kazhdan, New York: Oxford University Press, 1991: 1720.

[21] Sinan Demirbilek, *Demokrat Partililerin Anılarında Yassıada,* Uşak: AKY Yayınları, 2012, 45.

[22] *Yassıada Broşürü*, 33-34.

[23] Kazhdan, "Princes' Islands", 1720.

[24] *Yassıada Broşürü*, 34-35.

[25] *Akis*, Cilt XIX, S.328, 7 Kasım 1960, 16.

[26] *Akis*, Cilt XIX, S.328, 7 Kasım 1960, 16.

[27] Turgut, *Menderes,* 18-20.

[28] Tarık Güryay, *Bir İkidar Yargılanıyor*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1971, 47-50.

[29] Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İçyüzü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, 269.

[30] Özdağ, *Menderes*, 348.

[31] *T.C Resmî Gazete*, 14 Haziran 1960, S. 10525, 1533; *Akis*, Cilt XIX, S.331, 18 Kasım 1960, 22; "İlan Edilen Geçici Anayasanın Metni", *Dünya*, 13 Haziran 1960, 5; "Yüksek Adalet Divanı Yassıada Çalışmalarına Başladı", *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1960, 5.

YAD'ın başkanlığına Salim Başol getirilmiştir.[32] Mahkemenin sekiz asil ve altı yedek üyesi bulunmaktaydı.[33] Mahkemenin Başsavcısı Altay Ömer Egesel olup on bir Başsavcı Yardımcısı bulunmaktaydı.[34] On bir aydan fazla süren bu mahkemede 10 yıllık DP iktidarı yargılanmıştır. 14 Ekim 1960-15 Eylül 1961 arasında ülke gündemini işgal eden Yassıada Mahkemesi başlamıştır. Mahkemede 19 dava görülmüştür. Bir dava zaman aşımına uğrarken geri kalan 17 dava Anayasa İhlal Davası ile birleştirilmiştir. Yassıada duruşmaları, 204 gün boyunca devam etmiştir. Toplamda 287 oturum ile 1036 saat sürmüştür. [35] Mahkeme boyunca 1063 şahit dinlenilmiştir. Amerika'dan yüksek bir ücretle şahitlik yapması için getirilen Anayasa Hukuk Profesörü Hüseyin Naili Kubalı 8 saat 20 dakikalık konuşmasıyla en uzun süre şahitlik yapan kişi olmuştur.[36] Mahkemede 592 sanık yargılanmıştır. 123 sanığın beraat ettiği mahkemede 31 kişiye müebbet hapis, 418 kişiye çeşitli sürelerde ceza verilmiştir.[37] 15 kişinin ise idamına karar verilmiştir. Aynı gün idam kararları hakkında Orgeneral Cemal Gürsel başkanlığında 2 saat 35 dakika süren bir toplantı yapılmıştır. Saat 18.15'te müzakerelere başlanmıştır. Alınan karar bir jet uçağıyla İstanbul İrtibat Bürosuna gönderilmiştir. Toplantıdan ayrılan üyeler *"Vicdanen emin olarak ayrılıyoruz…"* ifadelerini kullanmışlardır.[38] Toplantıda bulunan 22 üye içinde infazların yapılması için 13 kişi lehte oy verirken 9 kişi ise aleyhte oy vermiştir.[39] Dört kişi hakkında oy birliği ile idam kararı verilmiştir. 11 kişi hakkında oy çokluğu ile müebbet hapis kararı verilmiştir. Yaş haddinden dolayı Bayar'ın cezası müebbet hapse çevrilmiştir.[40] Böylece MBK üç kişinin idamını tasdik etmiştir.

1- Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışmanın konusu Yassıada Mahkemesi'dir. Askeri müdahaleden sonra tutuklanan DP'lilerin Harp Okulundan Yassıada'ya nakilleri sırasında karşılaştıkları muameleler ele alınmıştır. Çalışmanın amacı ise Yassıada hakkında DP cephesinden ve askerî cepheden kaleme alınan hatıralardaki farklı bakış açılarını yansıtmak olmuştur. Bir başka deyişle bu çalışma ile askeri müdahalelerin doğrudan muhatabı olan kişilerin duygu ve düşünce dünyalarına, onların yazdıkları üzerinden, aracısız bir şekilde bakarak toplumu askeri müdahaleler üzerine yeniden ve titizlikle düşünmeye davet etmektir. Makalede Adada yaşanan olay ve olgular olayın birinci dereceden şahitleri olan Ada Komutanı ve tutukluların yazdıkları hatıralar üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın büyük bir kısmını hatıratlar[41] teşkil etmektedir. Çalışmada kullanılan hatıratlar belirli ölçüler gözetilerek seçilmiştir. Değerlendirilecek hatıratlar tespit edilirken çalışmada aranılan sorulara cevap bulunabilecek hatıratlar ele alınmıştır. Sadece DP'den yahut sadece askeri kanattan söylemler alınmamıştır. Tutuklular Adaya nakledildikleri Haziran 1960'tan, karar gününün verildiği Eylül 1961 yılına kadar Adada 16 aydan fazla süre kalmışlardır. Bu süre göz önünde bulundurulduğunda Yassıada ve 27 Mayıs üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak dört hatıratta yer alan iddialara (örneğin tutukluların Adaya getirilirken saldırıya uğramaları veya çeşitli baskılara maruz kalmaları gibi) DP'ye muhalif kaynaklarda ve askerlerin anılarında çok az yer verilmiş ya da hiç yer verilmediği anlaşılmıştır. Bunun sebebi Yassıada'nın siyasi bir mahkeme yeri olduğu için yapılan çalışmalarda çok fazla temas edilmemiş olmasıdır. Dolayısıyla bu çalışma, mevcut literatürden farklı olarak söz konusu hatıratlarda geçen bu iddiaları incelemeyi amaçlamaktadır. Nitekim akla doğrudan bu çalışmada kullanılan hatıratların literatürde kullanılıp kullanılmadığı sorusu gelmektedir. Bu çalışmada

[32] "Tarihi Duruşmalar", *Dünya*, 14 Ekim 1960, 1.
[33] Mehmet Karayaman, "27 Mayıs Darbesine Giden Süreç", *Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti (1946-1960)*, Ed. Dilşen İnce Erdoğan, İsmail Hakkı Demircioğlu, Serpil Seda Şimşek, Cilt 2, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2021, 839-979.
[34] Turgut, *Menderes,* 32-33.
[35] Aydemir, *Menderes'in Dramı*, 493.
[36] *Akis*, Cilt XXI, S.367, 10 Temmuz 1961, 19.
[37] Cumhur Utku, *27 Mayıs 1960 Anıları İhtilal Mektupları*, İstanbul: Halkkitabevi, 2021, 176; "Karar: 15 Kişi İdama Mahkûm Oldu", *Dünya*, 16 Eylül 1961, 1; Cumhuriyet gazetesinde ceza alan 408 kişi, beraat eden 133 kişi olduğu belirtilmiştir. "Yüksek Adalet Divanı Dün Kararını Verdi", *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1961, 1-5.
[38] "M.B.K. Üç İdamı Tasdik Etti", *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1961, 1-5.
[39] Şerif Demir, "27 Mayıs 1960 Darbesinin Gölgesinde Milli Birlik Komitesi ile Silahlı Kuvvetler Birliği Arasındaki Güç ve İktidar Kavgası", *XVIII. Türk Tarih Kongresi,* Cilt 6, Haz. S. Nurdan, M. Özler, Ankara: TTK Yayınları, 2022, 749-769.
[40] Ahmet Turan, *Darbe Arası Türkiye 27 Mayıs- 12 Mart- 12 Eylül, Anılar, Gözlemler, Tanıklıklar*, İstanbul: Resital Yayıncılık, 2007, 70; Erer, *Yassıada ve Sonrası*, 626.
[41] Hatıratlar kişinin kendisini, yaşadıklarını, tecrübesini ve şahit olduğu her şeyi yazmasıdır. Hatıratlar yazıldığı dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik durumu hakkında bilgiler verir. Semih Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I Kaynaklar*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2004, 273-275; Bu bağlamda hatıratlar döneme ışık tutmasından ötürü önemli kaynak niteliğindedir. Nitekim hatıratlar yazan kişinin bakışı açısını, şahsi görüşlerini yansıttığı için bir tarafıyla subjektiftir. Çalışmalara büyük katkı sunan hatıralar yoğun kişisel görüşleri içermesinde dolayı bu yönü dikkate alınarak bir metot çerçevesinde kullanılmalıdır. İbrahim Şirin, "Seyahatname, Hatırat ve Mektup", *Tarih İçin Metodoloji*, Ed. Ahmet Şimşek, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022, 456-470.

kullanılan dört hatırat, günümüze kadar yapılan birçok çalışmada farklı ölçülerde değerlendirilerek belli yerleri kullanılmıştır. Yani tutukluların maruz kaldıkları baskı ve saldırılarla ilgili iddialar ya da mahkemede sanıkların savunmalarının yönlendirilmesine ilişkin ifadeler göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışma, söz konusu hatıratların literatürde daha az işlenen bu yönlerini ön plana çıkarmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma ile Yassıada ve orada yaşananlara dikkat çekilmek istenmiştir. Konunun sınırlarını aşmamak amacıyla kaynak seçiminde belirli bir sınırlamaya gidilmiştir. Nitekim 27 Mayıs ve Yassıada hakkında yazılmış birçok hatırat bulunmaktadır. Bu hatıratlar, beş ana grupta sınıflandırılabilir. İlk grupta DP'liler tarafından yazılan hatıratlar yer almaktadır. İkinci grupta askerler tarafından kaleme alınan hatıratlar bulunmaktadır. Üçüncü grupta muhalif siyasiler tarafından yazılan hatıratlar bulunmaktadır. Dördüncü grupta gazetecilerin hatıratları yer almaktadır. Son grupta ise DP'lilerin yakınlarının hatıratları bulunmaktadır. Bunlar arasında sadece dört hatırat seçilmiştir. Dört kaynak seçiminde de denge gözetilmiştir. Hatıratlar iki DP kanadından ve iki askeri kanattan alınmıştır. Askerî kanattan Tarık Güryay ve Orhan Erkanlı olmak üzere iki önemli figür seçilmiş; DP kanadından ise Rıfkı Salim Burçak ve Mithat Perin gibi parti içinde iki önemli figür seçilmiştir. Bu bağlamda, olayın tarafı olan DP'lilerin ve baş aktörleri olan askerlerin hatıratları incelenmiştir. Nitekim MBK içinde yer alan askerlere ait çok sayıda hatırat bulunmaktadır. Ancak Orhan Erkanlı dışında diğer üyelerin hatıratlarında Yassıada kısmı çok geçmemektedir. Hatıralarda tutukluların Adadaki durumu hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. MBK üyelerinin hatıratlarında daha çok ilk ihtilal gruplaşması, dönemin farklı grupları, komite içindeki anlaşmazlıklar ele alınmıştır. Yassıada'ya ait en fazla bilgi Orhan Erkanlı'nın hatıratında geçmektedir. Dolayısıyla hatırat çalışmada kullanılmıştır. Çalışmada yargılayanlara ait hatıratlardan da yararlanılmak istenilmiştir. Ancak yargılayan kişilere ait hatıratlara rastlanılmamıştır. Bunlar YAD başkanı Salim Başol ve Başsavcısı Altay Ömer Egesel'dir. Şayet yargılayanlara ait hatıratların olması, yapılan bu çalışmanın seyrini daha çok değiştireceği mümkündür. Ancak yargılayan isimler bilinmeyen sebeplerden ötürü hatırat yazmayı tercih etmemişlerdir. Bu durum zorunlu olarak araştırmacıları olayı yaşayan DP'lilerin ve komite üyelerinin hatıratlarına bağlı kılmaktadır.

Çalışmada hatıratı incelenen kişi DP milletvekili Rıfkı Salim Burçak olmuştur. Burçak, 9., 10. 11. dönemlerde DP Erzurum milletvekilliği yapmıştır. DP hükümetlerinde Millî Eğitim Bakanlığı ve Gümrük ve Tekel Bakanlığı vazifelerinde bulunmuştur.[42] DP'nin grup toplantısında, Menderes ile açıktan tartışmaya girmiş ve DP idaresinin tutumundan rahatsızlık duymuştur.[43] Bu durum, Burçak'ın partisinin yanlışlarını eleştirebildiğini, tarafsız bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. Burçak, diğer DP'lilere kıyasla daha ılımlı bir kişiliğe sahip olup bu kişiliğini hatırasına da yansıtmıştır. Olayları daha tarafsız ve ölçülü bir şekilde izah etmiştir. Aynı zamanda akademisyen kimliğiyle de dikkat çeken Burçak, 27 Mayıs 1960 müdahalesiyle tutuklanmıştır ve Yassıada mahkemesinde yargılanmıştır. *"Yassıada ve Öncesi"* adlı hatıra kitabında, Yassıada'da yaşadıklarını kaleme almıştır. Eser, mahkemeden 15 yıl sonra yayınlanmıştır. Burçak, eserde DP'nin gidişatını beğenmediğini ve bu durumu açıkça Menderes'e izah ederek çözüm bulunması gerektiğini vurgulamıştır. Tüm bu yaklaşımlar, Burçak'ın hatırasının çalışmada kullanılmasının temel nedenlerini oluşturmuştur.

Hatıratı incelenen ikinci DP'li, Mithat Perin olmuştur. 1957'de 11. Dönem DP İstanbul milletvekilliği yapmıştır. Perin, Vatan, İkdam, Son Telgraf, Tasvir ve Son Saat gazetelerinin müdürlüğünde bulunmuştur. Demokrat İzmir gazetesinde başyazarlık yapmıştır. İstanbul Ekspres gazetesini kurmuştur. Perin, partisine yakın olmakla birlikte zaman zaman partisini eleştirmekten çekinmemiştir. 1950'de partisinden istifa etmiş ve Demokrat İzmir gazetesinden ayrılmıştır. DP'nin iktidar olmasından sonra, partisiyle arasını düzeltmiş ve İstanbul Belediye Meclisi Üyeliği görevinde bulunmuştur. Partisinin politikalarını eleştirmiş, iktidarın basına yönelik baskılarına karşı çıkmıştır.[44] Perin'in bu çalışmada yer almasının sebebi, partinin politikalarını eleştirmekten çekinmemesi ve özellikle basına yönelik tutumlarının karşısında yer almış olmasıdır. Perin, partinin her girişimini koşulsuz savunmamış, zaman zaman mesafeli bir duruş sergilemiştir. Elbette DP içinde partiye daha sert muhalefet eden isimler de bulunmaktadır. Şem'i Ergin, Sıtkı Yırcalı[45], Sabri Dilek, Mahmut Goloğlu ve Osman Turan gibi isimler

[42] *TBMM Albümü 1920-2010,* Cilt 2, Ankara: TBMM Yayınları, 2010, 712.
[43] Rıfkı Salim Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, Ankara: Çam Matbaası, 1976, 46-49.
[44] Selma Göktürk Çetinkaya, "Mithat Perin (1917-2001)", https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mithat-perin-1917-2001/-. Erişim 18.03.2025.
[45] Söz konusu isimlerden sadece Sıtkı Yırcalı'nın hatıratı bulunmaktadır. Şem'i Ergin'in eski yazı ile yazdığı bir hatırat defteri bulunmakla beraber henüz çevrilmemiştir. Mahmut Goloğlu'nun dönem ile ilgili kitabı bulunmakta ancak kişisel hatırat değildir.

DP'ye muhalefeti ile bilinmektedir.[46] Ancak bu çalışmanın amacı katı bir muhalefeti yansıtmak değil, daha dengeli bir bakış açısı sunabilmektir. Bu noktada Perin'in hatıratı önemli görülmektedir. Zira kendisi bir dönem partisinden ayrılarak Halk Partisi'ne geçmiş, ardından yeniden Demokrat Parti'ye dönmüştür. Bu gidip gelmeler, onun daha makul ve ölçülü bir değerlendirme yapabileceğini düşündürmektedir. Nitekim kendi partisini savunmasına rağmen, gerektiğinde eleştirilerde de bulunmuştur. Dolayısıyla Perin'in hatıratının, çalışmayı tek yönlü olmaktan uzaklaştırarak daha dengeli kılacağı düşünülmektedir. Perin son dönem DP milletvekili iken, 27 Mayıs darbesiyle tutuklanarak Yassıada'ya nakledilmiştir. Perin, *Yassıada ve İnfazların İçyüzü* adlı hatıra kitabında, Yassıada'da yaşadıklarını ele almıştır. Mahkemeden 9 yıl sonra yayınlanmıştır. Burçak'ın aksine, Perin Adada yaşadıkları şartların kendisinde daha farklı tezahür ederek daha öfkeli bir tutum sergilemiştir. Söz konusu tutum, hatırasına da yansımıştır. Bu yönüyle birlikte eleştirel yaklaşımı da çalışmada kullanılmasında etkili olmuştur.

Çalışmada askerî kanattan hatıratı incelenen askerlerden biri Ada Komutanı Yarbay Tarık Güryay olmuştur. Güryay, 27 Mayıs öncesinde İkinci Batarya Komutanlığı görevini yürütmekteydi. 27 Mayıs sonrasında ise MBK Başkanı ve Devlet Başkanı Cemal Gürsel tarafından Ada Komutanlığına atanmıştır. Güryay, doğrudan doğruya Gürsel tarafından seçilmiştir.[47] Ada'nın güvenliğinden ve düzeninden sorumlu olmuştur. Güryay'ın mahkemedeki duruşmalara yön verdiği ve sorgulaması yapılan sanıkların onun bilgisi dışında beyanatta bulunamayacağı iddia edilmiştir.[48] Dolayısıyla Güryay'ın bu çalışmada yer almasının sebebi, Ada Komutanı olarak tutuklularla yakından ilişki içinde olmasıdır. Tutukluları gerek Adada gerekse mahkemede adım adım izlemiştir. Odalarına yerleştirilen dinleme cihazları ile onları dinlemiştir. [49] Bir yıla yakın bir süre boyunca tutuklularla en çok iletişimde olan kişinin, böyle bir çalışmada yer alması muhakkak gerekli görülmüştür. Kendisi hakkında yazılan iddialara karşılık hatıratını yazmıştır. DP'lilerin iddialarına karşılık iki taraf arasındaki (DP'liler ve askerler) farklı söylemleri tespit etmek adına Güryay'ın hatıratının alınması önemli bulunmuştur. Yassıada sürecinden sonra, DP'liler üzerinde yoğun baskının kalkması ve buna bağlı olarak normalleşmenin başlamasıyla birlikte DP'liler anılarını yazmaya başlamıştır. DP'lilerin hatıralarında, Güryay'ın, sert bir idare yürüttüğü belirtilmiştir. Güryay, *"Bir İktidar Yargılanıyor"* adlı hatıratında, DP'lilerin kendi şahsına ve idareciliğine yönelik iddiaları üzerine bu eseri yazmaya karar vermiştir. Eser, 1971 yılında Yassıada mahkemesinden 10 yıl sonra yayınlanmıştır. Güryay, hatıratın genelinde kendisi aleyhinde yazılan iddiaları reddetti ve vazifesini adaletle yürüttüğünü belirtmiştir.

Askerî kanatta alınan ikinci hatırat sahibi ise Orhan Erkanlı olmuştur. Erkanlı, 1954'te Tuzla Uçaksavar Okulunda Orhan Kabibay ve Dündar Seyhan tarafından iktidarı devirmek üzere kurulan gizli örgüte 1955'te dahil olmuştur.[50] 27 Mayıs müdahalesini yapanlar arasında yer almıştır. MBK'nın 38 kişilik üyelerinden birisi olmuştur. MBK Genel Sekreteri olarak Yassıada'nın sorumluluğunu üstlenmiştir.[51] 13 Kasım'da MBK'nın müfritler olarak bilinen ve tasfiye edilen 14'leri arasındadır. Meksika'ya sürgüne gönderilmiştir. 1964 yılında ise yurda dönüş yapmıştır.[52] Cumhuriyet Halk Partisi'nde milletvekili olarak siyasete atılmıştır. Ordu, darbe, sürgün, af ve siyasete atılma şeklinde geçirdiği yaşamında birçok olaya şahitlik etmiştir. *"Anılar…Sorunlar…Sorumlular"* adlı hatıra kitabında 27 Mayıs içinde yer alan bir asker olarak şahit olduklarını yazmıştır. Eser mahkemeden 11 yıl sonra 1972 yılında yayınlanmıştır. Erkanlı bu eserin bir hatıra kitabı veya siyasî bir eleştiri olmadığını bir devrin hikayesi olduğunu söylemiştir. Erkanlı her ne kadar bu ifadeleri ile hatıra kitabı olmadığını söylese de hem müdahalenin içinde yer alması hem de müdahalenin perde arkasındaki siyasî olayların içinde yer alması ona büyük bir misyon ve şahitlik sorumluluğu yüklemiştir. Dolayısıyla çalışmaya alınması gerekli görülmüştür. Hatıratını askeri kimliği ile askerî bir perspektifle yansıtmıştır. Özellikle Erkanlı'nın alınmasının diğer önemli sebebi ise tasfiye edilen 14'ler arasında olmasından dolayı olayın içindeki diğer askerlere kıyasla daha tarafsız olabileceği düşüncesidir. Ancak bu durum mevcut askerî yapılanmanın dışına itilmesi onun MBK'ya karşı öfkeli olduğuna dair soruları akla getirebilmektedir.

---

[46] "Yaylacı" olarak anılan ve DP'ye muhalefet tutumu ile ön planda olan isimler hakkında bkz. Zehra Aslan, "Yaylacı Trabzon Milletvekilleri", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Trabzon 2 (Ekonominin Tarihi ve Şehir Kültürünü İnşa Edenler)*, Ed. Temel Öztürk, Arif Kolay, Şefik Memiş, Muhammet Şen, Trabzon: Trabzon Belediyesi Yayınları, 2023, 833-854.

[47] Güryay, *Bir İktidar,* 42-43.

[48] Dilligil, *İmralı'da Üç Mezar*, 53.

[49] Her odaya yerleştirilen dinleme cihazları ile sanıkların kendi aralarında neler konuştuklarından haberdar olmuştur. Güryay bu ses kayıtlarının ilgili makamların arşivinde bulunduğunu belirtmiştir. Güryay, *Bir İktidar*, 60.

[50] Özdağ, *Menderes*, 76.

[51] Cüneyt Arcayürek, *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1984, 21.

[52] Orhan Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, İstanbul: Baha Matbaası, 1972, 179-207.

2- Tutukluların Harp Okuluna Götürülmeleri ve Yassıada'ya Nakilleri

27 Mayıs'ta yapılan askeri müdahale ile tüm DP mensupları evlerinden alınarak Ankara'da Harp Okuluna, İstanbul'da ise Balmumcu Garnizonuna götürülmüşlerdir. Hatıratlarda ve 27 Mayıs askeri müdahalesi üzerine yapılan çok sayıda eserde yazıldığına göre tutuklular Harp Okulundan Yassıada'ya nakillerine kadar birçok yerde saldırıya uğramışlardır.[53] Tutukluların beş kez farklı yerde fiziksel saldırıya uğradıkları tespit edilmiştir. İlk saldırı, Harp Okuluna götürülmeleri sırasında meydana gelmiştir. İkinci saldırı, Harp Okulundan çıkarıldıkları esnada gerçekleşmiştir. Üçüncü saldırı, Etimesgut Havaalanı'ndan Yeşilköy Havaalanı'na nakledilirken yaşanmıştır. Dördüncü saldırı Yeşilyurt İskelesi'nde, beşinci saldırı ise vapurla Adaya sevk edildikleri sırada yaşanmıştır. Bu saldırı ve hakaretler incelenen dört hatıratta da yer almıştır. Burçak'ın ifade ettiğine göre Sanayi Bakanı Sebati Ataman ve bazı arkadaşları ağır hakaret ve şiddet eşliğinde Harbiye'ye getirilmiştir. Harbiye'ye getirilen DP'lilerin koridorda dolaşması ve aralarında konuşması yasaklanmıştı.[54] Nitekim darbe günü Ankara Harp Okulunun güvenliğinden sorumlu olan Güryay Harp Okulunun ekseriyetle subayların oluşturduğu kalabalık grup tarafından çevrelendiğini söylemiştir. Bu öfkeli grubun saldırılarına karşı koyarak, tutukluları canı pahasına kurtarmaya çalıştığını ifade etmiştir. Yine okul önünde bekleyen subaylardan dolayı Menderes'in zarar görmemesi için arka taraftan okula getirildiğini ifade etmiştir.[55] Burçak, Yarbay N.E.'nin[56] tutukluları korumakla görevliyse de Harbiye merdiveninden indikleri esnada tutukluların Harbiyelilerin hakaret ve tükürüklerine maruz kaldıklarını söylemiştir. Burçak subayların ihtilali yapan öğrenciler üzerinde tam manasıyla bir denetim kuramadıklarını, Harp Okulu Komutanı'nın böyle bir duruma bilerek müsaade etmeyeceğini ifade etmiştir.[57] Her iki hatırat sahibi de şiddet olaylarının yaşandığını açıkça ifade etmekte ve bu ifadeleri birbiriyle örtüşmektedir.

Hatıratlardan anlaşılacağı üzere tutuklular Etimesgut Havaalanına götürülürken fiziksel saldırıya uğramışlardır. Burçak dışarıda öfkeli bir havanın hâkim olduğunu ifade etmiştir. Burçak'ın içinde olduğu kafile otobüsten inerek uçağa binmek için hazırlanırken Harbiyeliler tarafından isimler teker teker okundu ve geçenlere tekrar saldırıda bulunulmuştur. Burçak geçtiği sırada dipçiklerle düşürülmeye çalışılmışsa da hızlı davranarak düşmekten kurtulmuştur.[58] Uçakta kendilerini hedef alan namlular arasında, görevli subay tarafından yolculuğun iki saate yakın süreceği, en ufak bir harekette ateş edileceği söylenmiştir. DP'li milletvekili ve bakanları küçük düşürmek amacıyla uygunsuz benzetmeler de yapılmıştır.[59] Burçak'ın ifadesini destekler nitelikteki ifadelerin bir benzerini Ada Komutanı Güryay da nakletmiştir. Güryay tutuklu kafilelerden *"Paket*" olarak bahsedildiğini yazmıştır. Marmara Deniz Komutanlığı tarafından büyüklü küçüklü 58 paketin olduğu anonsu yapılmıştır. Gelen kafilede DP'nin yüksek mevkisinde görev alanlara *"Büyük Paket"* milletvekili olanlara ise *"Küçük Paket"* denilmiştir.[60] Hatıratlardan anlaşılacağı üzere tutukluların Yeşilköy Havaalanı'na indikleri esnada dar ve uzun bir koridor oluşturularak saldırılar devam etmiştir. DP kanadından Perin ve Burçak uçaktan indikleri esnada bir koridorun oluşturulduğunu nakletmiştir. Her ikisi de kimlere hakaret ve saldırıların olduğuna dair isim vermiştir. Ancak askeri kanat böyle bir durumun yaşandığını kabul ederek ayrıntıya inmemiştir. Dolayısıyla burada yaşananlar da ortak görüşü ifade etmektedir. Burçak ve Perin uçaktan inerken saldırı ve hakaretin devam ettiğini söylemiştir. Burçak uçaktan inerken kendilerini *"Ecel Koridoru"* denilen bir koridor daha beklediğini yazmıştır. Bu koridoru hızlı adımlarla geçerek saldırıdan kurtulduğunu belirtmiştir.[61] Perin, İş Bankası Umum Müdürü Ahmet Dallı'nın ve Kırklareli Milletvekili Ali Ceylan'ın uçaktan indikleri sırada subayların hakaret ve şiddetine maruz kaldıklarını söylemiştir. Maliye Bakanı Hasan Polatkan için *"Hazine Faresi"*, Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen için *"Karaborsa Vekili"* denilerek hakaret edilmiştir. Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar ve Ticaret Bakanı Abdullah Aker'e fiziksel saldırıda bulunulmuştur.[62] Hakaret ve saldırılar Yeşilyurt İskelesi'nde de devam etmiştir. Hatıratlardan anlaşılacağı üzere

[53] Nazlı Ilıcak, *15 Yıl Sonra 27 Mayıs*, Cilt 1, İstanbul: Kervan Yayınları, 1977, 45; Tevfik İleri, *Yassıada ve Kayseri Günlükleri*, Haz. Cahide İleri Aksoy, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2003, 22-23; Mithat Perin, *Zindana Tıkılan İktidar 27 Mayıs ve Yassıada Günleri*, İstanbul: Doğan Kitap, 2011, 59; Oktay, *Türk Tarihinin*, 173-175; Demirbilek, *Demokrat Partililerin,* 32-44; Sunay, *Türk Siyasetinde,* 117; Enver Durmuş, *Yassıada'dan İmralı'ya*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1990, 251; Özdağ, *Menderes,* 240; Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes*, İstanbul: Baha Matbaası, 1967, 170; Erer, *Yassıada ve Sonrası*, 350; Ulay, *Harbiye*, 132.
[54] Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 68-73.
[55] Güryay, *Bir İktidar,* 31-35.
[56] Yazar kitapta N. E. olarak kısaltmıştır.
[57] Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 115.
[58] Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 116-117.
[59] Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 117-119.
[60] Güryay, *Bir İktidar*, 53-54.
[61] Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 119.
[62] Mithat Perin, *Yassıada ve İnfazların İçyüzü*, İstanbul: Çevik Matbaası, 1970, 376-378.

şiddetin ve öfkenin dozu eski iktidar mensuplarına o kadar yoğundu ki Perin görevliler tarafından *"Yeşilyurt'a inince sol gözünüze dikkat edin!"* uyarısı yapıldığını söylemiştir. Perin o anın heyecanı ile kimsenin bu uyarıları anlamadığını söylemiştir. Armatör Ali İpar, DP İstanbul Milletvekili Nihat Bekdik, Diyarbakır Milletvekili Zülfü Hamit Tiğrel sol gözlerine darbe almışlardır. Hatta İpar sol gözünde büyük oranda görüş yetisini kaybetmiştir. Tiğrel ise sol gözüne aldığı darbeden ötürü ağır bir kanama geçirmişti. Yassıada'ya geldiği vakit yatağından 10 gün kalkamamıştır.[63] Ada Komutanı Güryay ise İskele'de toplanan kalabalık grubun tutuklulara saldırmaya teşebbüs ettiklerini söylemiştir. Güryay rütbe bakımında kendisinden daha kıdemliler olmasına rağmen durumu kendisinin kontrol altına aldığını söylemiştir. Hatta bir albayı uyarmak suretiyle yetkinin kendisinde olduğunu ifade etmiştir. Emirlere uyulmaması halinde ateş açacağı uyarısında bulunmuştur. Yaptığı uyarı ile kalabalığın dağıldığını söylemiştir. Güryay Etimesgut Havaalanında ve Yeşilköy meydanında DP'lilere yönelik saldırılar şiddetlendiğini ifade ederek Yeşilköy'de daha teşkilatlı bir saldırının yaşandığını belirtmiştir. [64] Güryay'ın *"teşkilatlı"* ifadesinden anlaşılacağı üzere saldırının daha sistemli bir şekilde gerçekleştiğidir. Güryay *"teşkilatlı"* saldırılara rağmen olayları tek başına yatıştırdığını söylemesi dikkat çekicidir. Nitekim tutukluların birçok yerde fiziksel saldırılara maruz kaldığı hatıratlardan anlaşılmaktadır. Onlara yönelik saldırıları önlemek amacıyla güvenlik önlemlerinin arttırılması gerekiyorken iskelede daha teşkilatlı bir yapılanma olduğunun söylenmesi bu noktada gerekli önlemlerin alınmadığının göstergesi olarak düşünülebilir.

Tutuklular Yeşilyurt İskelesinden vapurla son durak olan Yassıada'ya götürülmüşlerdir. Ancak bu yolculukta da hakaret ve saldırılar artarak devam etmiştir. Güryay, Yassıada'ya getirilen 150 kişilik ilk kafileyi teslim almıştır. Güryay, ifade ettiğine göre subayların tutuklulara karşı teşebbüslerine bizzat müdahale etmiştir. Nitekim Adaya daha sonra gelen kafilelere de saldırılar olmuştur. Güryay gelen kafilelerden sorumlu kişilerin kendisi kadar ihtiyatlı davranmadıklarını belirtmiştir. Kafileden kimlerin sorumlu olduğunu bilmediğini söylemiştir.[65] Dolayısıyla Güryay'ın bu ifadelerinden tutukluları getirmekle görevli kişilerin vazifelerinde dikkatli olmadıkları sonucu çıkarılmaktadır. Bu durum vazifelerinin kötüye kullandıklarını açıkça göstermektedir. Askeri kanattan Erkanlı da tutukluların tecavüz ve hakaretlere maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Vazifelilere sanıklara iyi davranılması gerektiği emredildiyse de aksi durumların yaşandığını belirtmiştir. Nitekim Yassıada'da ve Yeşilköy İskelesi'nde her subayı kontrol etmenin imkânsız olduğunu söylemiştir.[66] Askerlikte emir komuta zinciri içinde hareket edilir. Ast üstün verdiği emri koşulsuz yerine getirmek zorundadır. Burada ise aksi bir durum yaşanmış ve her subayın kontrol edilemediği bir disiplinsizlikten açıkça söz edilmiştir. 27 Mayıs'ın yapılma şekline dair son derece uygun bir itirafla karşı karşıyayız. Astlar üstlerine karşı çıkarak aşağıdan yukarıya doğru darbe yapmışlardır. Bu süreçte yaşananlar darbenin hiyerarşi dışında gerçekleştiğini ispatlar niteliktedir.

DP kanadından Burçak Yassıada'ya götürülmek üzere bindikleri vapurda Se. A[67] isimli bakanın bacağından ağır bir darbe alarak yaralandığını ve subayın getirdiği pamuk ile yarasını sarmaya çalıştığına şahitlik etmiştir. Burçak bu olayı gören K. E.[68] isimli valinin ağladığını söylemiştir. Vapurdaki bu vaziyetin çok üzücü olduğunu belirtmiştir. Yassıada'da herhangi bir harekete maruz kalmadığını belirten Burçak bazı arkadaşlarının hırpalandığını söylemiştir. Ayrıca Ada Komutanı Güryay'ın elindeki sopa ile eski Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanı Refik Koraltan'ın göğsünü *"dürttüğünü"* belirtmiştir.[69] Hatırat sahipleri saldırılar konusunda hem fikirdiler. Ancak ayrıldıkları bir nokta vardı. Güryay ısrarla saldırıları kendisinin engellediğini, subayları kendisinin yatıştırdığını ve dikkatli davrandığını söylemiştir. Burçak, Ada Komutanı'nın şiddete karşı olduğunu belirtmesi dışında başka yerde bir ifadesi geçmemektedir. Perin'in hatıratında Güryay'ın saldırılara engel olduğuna dair bir ifadesi bulunmamaktadır. Dolayısıyla taraflar bu konuda birbiri ile çelişmektedirler. DP kanadından Burçak ve Perin tutukluların maruz kaldığı şiddet hakkında daha ayrıntılı bilgiler vermişlerdir. Şiddete ve hakarete maruz

[63] Perin, *Yassıada,* 369-371.
[64] Güryay, *Bir İktidar*, 47-54.
[65] Güryay, *Bir İktidar*, 54-55.
[66] Erkanlı, *Anılar,* 112-113.
[67] Yazarın Se. A, olarak kısalttığı ismin Sebati Ataman olduğunu düşünülmektedir.
[68] Yazarın K. E. olarak kısalttığı isimde mahkemede yargılanan iki kişi bulunmaktadır. Ancak her ikisi de valilik görevinde bulunmamışlardır. Bunlardan biri, Kaymakamlık görevinde bulunmuş olan Kemal Eren, diğeriyse DP Çorum Milletvekili Kemal Erdem'dir. Yazarın kısalttığı isimde bir hata olabilir; eğer K. H. şeklinde bir kısaltma söz konusuysa, uzun yıllar İzmir Valiliği yapan Kemal Hadımlı olduğu düşünülmektedir. Hadımlı 1950-1951 arası Konya Valiliği, 1957 yılında vekaleten İstanbul Valiliği 1954-1960 arası İzmir Valiliği görevinde bulunmuştur. https://www.biyografya.com/tr/biographies/kemal-hadimli-8562b995#google_vignette-. Erişim 05.04.2025.
[69] Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 120-123.

kalanların isimlerini yazmışlardır. Askeri kanat ise çok fazla ayrıntı vermeden sadece olaylara değinmiştir. Her iki kanat saldırıyı gerçekleştirenlerin kimler olduğu noktasında ise isim vermemiştir.

Yassıada şahitlerinin kaleme aldıkları hatıralar bazı noktalarda örtüşürken bazı noktalarda ise çelişmektedir. Hem DP kanadı hem de askeri kanat yaşanan olayları farklı değerlendirmişlerdir. İncelenen dört hatıratta hatırat sahiplerinin ortak bir şekilde anlattıkları olayların başında, tutuklulara yönelik yapılan hakaret ve saldırılar yer almıştır. Ancak iki taraf arasında bu saldırılara neden olan davranışların arka planındaki etkenler konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktaydı. DP'liler büyük bir şaşkınlıkla onları bu kadar öfkelendirecek kadar ne yaptıklarını merak etmişler, bu muameleyi hakketmediklerini ifade etmişlerdir. Askeri kanat ise bu öfke patlamasının nedenini DP iktidarının orduya yönelik davranışlarına bağlamışlardır. Erkanlı askerlerin bu tavırlarında DP iktidarının bıraktığı etkilerin yansıması olarak yorumlamıştır.[70] Güryay, DP döneminde Harbiyenin imha edileceğini ve Celal Bayar'ın orduyu tenkil[71] edeceğine dair ifadelerin askerler üzerinde olumsuz bir hava yarattığını söylemiştir. Bu durumda DP'ye yönelik öfkenin olağan olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla hatıratlarda ortak görüş bulunmakla beraber sebepleri noktasında farklı görüşlere sahiptiler.

Saldırıyı normal olarak yorumlayan Güryay sonradan yaşanacak saldırıları önlemek amacıyla Adada subaylarla toplantı yaparak sanıklara kötü muameleden ve gelecekte haysiyetlerine gölge düşürecek hareketlerden sakınılması gerektiğini söylemiştir. Güryay bu konuşmasıyla subayların bundan böyle tutuklulara yönelik tavırlarında şahsi hareket etmediklerini belirtmiştir. Fedakâr ve sabır ile vazifelerini yaptıklarını ifade etmiştir.[72] Güryay subaylarla yaptığı toplantıdan sonra subayların tutuklulara yönelik saldırgan tutumlarının değiştiğini ifade etmiştir. Demek oluyor ki toplantıdan önce Adada tutuklulara yönelik saldırıların devam ettiği sonucu çıkarılmıştır. Ada Komutanı'nın bu ifadeleri, sadece yolda bazı saldırıların olduğuna dair iddialarını da çürütmüştür.

3- Baskılar, Zindan Cezaları ve Tecrit

DP'lilerden Perin ve Burçak'ın hatıratlarında tutuklulara yönelik baskı yapıldığı ifade edilmiştir. Tesir sonucunda iki intihar girişimi ve bir intihar vakası yaşanmıştır. Perin, Burçak ve Güryay intihar olaylarının yaşandığını ve kimlerin olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim DP'lilerin hatıratlarında, intihar olaylarında Adadaki baskının buna neden olduğu belirtilirken Güryay'ın hatıratında ise baskı ifadesi reddedilmiştir. Konya Valisi Cemil Keleşoğlu intihar etmiştir. Hakkında haksız iktisap yaptığı suçlamaları üzerine DP İlçe Başkanı Dr. Faruk Sargut intihar girişiminde bulunsa da son anda kurtarılmıştır.[73] İntihar girişiminde bulunan ikinci tutuklu Celal Bayar olmuştur. Bayar'ın Yassıada'da maruz kaldığı muameleler, birçok DP'linin hatıratında yer almıştır. Bu hatıratlarda, Bayar'ın yaşadığı çirkin olaylar nedeniyle intihara teşebbüs ettiği belirtilmiştir. Erkanlı ve Güryay'ın hatıratlarında ise, Adada çekilen *"Yassıada Filmi"*nin bu duruma sebep olduğu ifade edilmiştir.[74] Ada Komutanı Güryay DP'lilerin iddialarının uydurma olduğunu belirtmiştir.[75] Nitekim Güryay, Bayar'ın intihar girişiminden sonra ziyaretine gitmiştir. Bayar kendisine Yassıada'ya gelmeden önce intihar kararını verdiğini söylemiştir. İntihar teşebbüsünde Ada yönetiminin hiçbir etkisinin olmadığını ifade etmiştir.[76] Burada dikkati çeken bir başka durum ise Bayar'ın intihar teşebbüsünü öğrenen Erkanlı'nın doktor kılığıyla Bayar'ı ziyaret etmiş olmasıdır.[77] Erkanlı, Bayar'ın intihar teşebbüsünün intihar olup olmadığından şüphelenmiştir. Yine Bayar'ın intihara sürükleyecek hareketlerin yapılıp yapılmadığını öğrenmek istemiştir.[78] Dolayısıyla MBK üyesi Erkanlı'nın şüphelenerek Adaya gelmesi ve Bayar'ı bizzat görmek istemesi DP'lilerin hatıratlarındaki ifadeleri destekler niteliktedir. Ayrıca Erkanlı'nın Bayar'ın intihara sürükleyecek hareketlerden şüphelenmesi Adada tutuklulara yönelik sert muamelelerin olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.

Hatıratlardan elde edilen bilgilere göre Adada tutukluların maruz kaldığı bir diğer durum ise Ada Komutanı'nın sert yönetimi, şiddete meyilli olması ve verdiği cezalardı. Hatıratlarda Erkanlı ve Perin Ada Komutanı Güryay'ın

---

[70] Erkanlı, *Anılar,* 112-113.
[71] 1. Uzaklaştırma. 2. Herkese örnek olacak bir ceza verme. https://sozluk.gov.tr/-. Erişim 16.03.2025.
[72] Güryay, *Bir İktidar*, 55-57.
[73] Perin, *Yassıada,* 36-38; Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 204; Güryay, *Bir İktidar*, 52.
[74] Erkanlı, *Anılar*, 342; Güryay, *Bir İktidar*, 185. Ayrıca Perin de başka hatıratında *"Düşükler Yassıada'da"* adıyla çekilen filmin Bayar'ın haysiyetine dokunduğu için intihara teşebbüs ettiğini yazmıştır. Perin, *Zindana*, 64.
[75] Güryay, *Bir İktidar*, 105.
[76] Güryay, *Bir İktidar*, 182.
[77] Erkanlı, *Anılar*, 340; Güryay, *Bir İktidar*, 184-185.
[78] İpekçi, Coşar, *İhtilalin İçyüzü*, 346-347.

sert karakteri olduğundan bahsetmiştir.[79] Bu yorum, Erkanlı'nın Ada Komutanı'na yönelik yaptığı tek eleştiri olup hakkında farklı bir eleştiride bulunmamıştır. Güryay şahsı hakkında çıkan iddialara karşılık olarak yazdığı hatıratında Bayar'ın Adaya getirilirken bir Albay tarafından arkadan saldırıya uğradığına dair iddiaların gerçeği yansıtmadığını ifade etmiştir. Güryay, 75 yaşını geçmiş yaşlı birine, gözünün önünde şiddet uygulanmasına müsaade etmeyeceğini söylemiştir. Güryay Adada şiddet uyguladığı tek kişinin Polis Memuru Bumin Yamanoğlu olduğunu söylemiştir. Bunun dışında başka hiç kimseye şiddet uygulamadığını ifade etmiştir.[80]

Temmuz ayında, Başsavcı Altay Ömer Egesel başkanlığında bir soruşturma heyeti Adaya gelmiştir. Soruşturmanın başlamasıyla bazı problemler yaşanmıştır. DP'lilerin hatıratlarına göre sorgulamaların baskı altında geçtiği belirtilmiştir. Sanıkların, Ada yönetimine istedikleri cevabı vermemeleri üzerine zindan cezası aldıkları ifade edilmiştir. Burçak, sorgulamalar esnasında koğuştaki arkadaşlarından Başsavcı Egesel'in, DP Milletvekili Mümtaz Faik Fenik, gazeteci Tarık Mümtaz ve Turhan Dilligil'e ağır hakaretlerde bulunduğunu öğrenmiştir. Tutuklu bulunan bazı arkadaşlarının sorgulamalarının sıkıntılı geçtiğini aktarmıştır. Devlet Bakanı Emin Kalafat, İstanbul Valisi Ethem Yetkiner ve Belediye Başkanı Kemal Aygün'ün sorgulamaları, karanlık bir odada, 2000 mumluk ampullerin altında yapılmıştır. Konya Milletvekili Remzi Birant'ın sorgulaması ise zindanda gerçekleştirilmiştir.[81] Sorgulamalarda bazı tutuklulara yönelik baskıları aktaran Burçak, kendi sorgusunun sorunsuz geçtiğini, hatta Anayasa'nın 17. maddesine dayanarak hakkında Anayasayı İhlal Davası açılmayacağını dahi düşündüğünü belirtmiştir.[82]

Sanıklara yönelik baskı ve cezalar verilirken, sanıkların avukatlarıyla da bazı zorluklar yaşanmıştır. Sanıkların avukatlarıyla görüşmeleri başlamıştır. İlk ziyarette normal bir görüşme yapılırken, ikinci görüşmede avukatlar ve sanıklar arasında bir metre mesafe bırakılarak her bir sanık avukatı iki subayın arasında yerleştirilmiştir. Bu durumda, sanıkların avukatlarını duyma imkânı zorlaştırmıştır. Sonraki görüşmelerde ise araya tel konularak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Burçak'ın ifadesine göre, subayların denetiminde görüşmelerin yapılmasının temel nedeni, Adadan dışarıya bilgi çıkışını önlemekti. Ada idaresi, sanıkların avukatlarıyla sık sık görüştükleri haberini yayınlamıştır. Ancak avukatların Adaya gelmelerinde de zorluklar yaşatılmıştır. Adaya giden yolcular yalnızca 5 lira öderken, avukatlardan bu miktarın 10 katı kadar ödeme alınmıştır.[83] Güryay ve Erkanlı'nın hatıralarında ise DP'lilerin ifade ettiği gibi gerek sorgulama esnasında gerekse avukatları konusunda herhangi bir durumdan bahsedilmemiştir. Güryay, hatıratının genelinde sanıklara çok iyi davrandığını belirtmiştir.

Yassıada'da baskılar ve şiddetle birlikte Ada Komutanı'nın zindan cezaları verdiği tartışılmıştır. DP'lilerin hatıratlarında Ada Komutanı tarafından tutuklulara sık sık zindan cezası verildiği geçmektedir. Perin ve Burçak zindanların durumu ve zindana kimlerin atıldığı hakkında bilgiler vermişlerdir. Burçak zindanın yapısı hakkında bilgi verirken Perin ve Burçak zindana atılanların isimlerini vermişlerdir. Ancak Perin, zindana daha çok İstanbul ekibinin atıldığını söyleyerek farklı bir açıklamada bulunmuştur. Nitekim Adada dar, uzun ve altışar hücrelerden oluşan zindanlar bulunmaktaydı. Bu zindanların boyu üç metre, genişliği bir buçuk metre yüksekliği ise bir insanın ayakta kalmasına engel olacak şekilde idi. Zindanın her tarafından suların sızması yerde çamur birikintisine neden olmaktaydı. Hatıratlarda geçtiğine göre zindana atılanlar ayakta daha fazla kalamadığı için çamura oturmak zorunda kalmışlardır. Tutukluları zindana gönderecek bazı nedenler vardı. Burçak zindan cezasına neden olan 3 durumun olduğunu ifade etmiştir. Bunların ilki kuralları çiğnemekti. İkincisi sorgudan önce istedikleri ifadeyi vermemekti. Üçüncüsü ise tutukluların mahkemeye karşı ifadeleri idi. Zindana atılan isimlerden Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı 11 saat kalmıştır. Balıkesir Milletvekili Vacit Asena ve Zonguldak Milletvekili Ali Kaya ise 8'er saat kalmışlardır. Isparta Milletvekili Kemal Demiralay, Bolu Milletvekili Nezih Tütüncüoğlu, İstanbul Milletvekili Mıgırdıç Şellefyan ve Diyarbakır Milletvekili Sezai Demiray gizli şekilde radyo dinlemekten zindana atılmıştır. Avukatının verdiği bilgiyi koğuşa anlatmaktan Balıkesir Milletvekili Haluk Timurtaş zindana atılan diğer isimler arasındaydı.[84] Perin hatıratında Burçak'ın ifadelerine benzer nitelikte

[79] Erkanlı, *Anılar*, 113; Perin, *Yassıada*, 382.
[80] Güryay, *Bir İktidar*, 155.
[81] Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 157-164.
[82] Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 157, 160-162. Ancak Burçak ceza almayacağını düşünmüşse de Vatan Cephesi ve Anayasa İhlal Davasından olmak üzere hakkında iki idam talebi istenmiştir. Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 198.
[83] Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 220-222, 224-226. 1961 yılında asgari ücret günlük 7,57 liradan aylık (31) 234,67 lira yapmaktaydı. Devlet Planlama Teşkilatı, *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, 1968- 1972*, Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1972, 139. Ada'ya gitmek için vapur bileti 5 liraydı. Yani asgari ücretin %2,13'üne denk gelmektedir. Ancak aynı bilet avukatlara 50 liraydı. Bilet fiyatı asgari ücretin %21,3'üne denk gelmektedir. Dolayısıyla bilet fiyatı o dönem ki asgari ücrete kıyaslandığında pahalıydı.
[84] Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 228-230.

ifadelerde bulunmuştur. Perin, rutubetli zindanlardan çok defa inilti seslerinin geldiğini ifade etmiştir. Zindan cezalarının daha çok İstanbul ekibinden olan Vali Ethem Yetkiner, Belediye Başkanı Kemal Aygün, Polis Müdürü Faruk Oktay, Merkez Kumandanı Kemal Binatlı, Emniyet Amiri Zeki Şahin, İstanbul Emniyet Müdürü Yardımcısı Ferit Sözen ve Polis Memuru Bumin Yamanoğlu'na verildiğini söylemiştir. Perin'in ifade ettiğine göre hükümlüler sorgulamaya alınarak dayak ve tehdide maruz kalmışlardır. Ancak baskılara rağmen boyun eğmeyerek yalan söylememişlerdir. Perin İstanbul ekibinin sürekli olarak sorgu, zindan ve falaka arasında gidip geldiklerini ifade etmiştir.[85] Ayrıca yüksek miktarda döviz ve paraları olan tutuklular sürekli olarak komutanlığa çağrılarak baskı altında sorgulanmışlardır. Bu isimler Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Manisa Milletvekili Samet Ağaoğlu, Devlet Bakanı Emin Kalafat, Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı, Başbakan Yardımcısı Medeni Berk gibi isimlerin olduğu uzunca bir listeydi.[86] DP'liler rutubetli ve zemini sularla kaplı olan orta çağa ait zindanlarda hükümlülerin işkence gördüklerini dile getirmiştir. Güryay bu ifadelerin tamamen asılsız olduğunu belirtmiştir. Güryay hatıralarda işkenceye maruz kaldığı iddia edilen Sıtkı Yırcalı'nın işkence görmediğine dair açıklama yapması gerektiğini söylemiştir. Ancak Yırcalı'nın sessiz kaldığını belirtmiştir[87] Güryay kendisi hakkında sürekli olarak hücre cezası verdiğine dair iddialara zor durumda kalmadıkça hücre cezasına başvurmadığını söylemiştir. [88] Güryay'ın ifadelerinde rastlanan çelişkili bir durum dikkati çekmiştir. Güryay zorda kalmadıkça hücre cezası vermediğini ifade ederken hatıratının ilerleyen sayfalarında ise yaptığı bir teftiş sırasında ayağa kalkmayan Trabzon Milletvekili Osman Turan'a hücre cezası verdiğini açıklamıştır.[89]

Perin hatıratında Güryay'ın kadın mahkumlara da şiddet uyguladığını yazarak şiddet görenler arasında Bursa Milletvekili Hilal Ülman'ın adını vermiştir.[90] Yassıada'nın kadın tutukluları hakkında Perin dışında diğer iki hatıratta (Burçak ve Erkanlı) herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Ancak Güryay kadınlara şiddet uyguladığına dair iddialara cevap yazmıştır. Güryay'ın İzmir Milletvekili Perihan Arıburun'a[91] şiddet uyguladığı iddialarına karşılık Güryay sorgulama sırasında Arıburun'un sorgu hakimine azarlayıcı ifadelerde bulunması üzerine odasına çağırarak sadece konuştuğunu söylemiştir. Konuşma sırasında Arıburun'ın kendisine *"Yoksa siz de mi Halk Partilisiniz?"* sorusundan dolayı biraz kaba cevap verdiğini ifade etmiştir. Ancak Perin'in şiddet iddialarını kesinlikle reddetmiştir. Üstelik Arıburun'ın kendisine gönderdiği mektubu aktarmıştır. *"Sayın Yarbay"* diye başlanan mektupta Ada Komutanı'na teşekkür ederek memnuniyetini dile getirmiştir. Güryay şiddet uygulamadığına dair Arıburun'dan aldığı mektubu kanıt göstermiştir. Şayet tutukluya şiddet göstermesi halinde böyle bir teşekkür mektubu alamayacağını belirtmiştir.[92] Güryay'ın şiddet söylemlerine karşılık kendisini müdafaa etmesi gayet doğal bir durumdu. Ancak genel olarak Güryay'ın tutuklulardan mektup aldığını defalarca tekrarlamasına rağmen mektupların orijinal halleri hatıratta kullanılmamıştır. Güryay mektuplara ait herhangi bir belgeyi hatıratında eklememiştir. Mektupları kitabın ekler kısmında kullanması okuyucuyu ikna edebilirdi. Ada Komutanı olarak Adadaki yetkinin yegâne temsilcisi olan Güryay'ın şayet mektuplar var ise ulaşabilmesi ve iddia edilenlere karşılık ispat niteliğinde kullanabilmesi gerekirdi. Kadın mahkumlara yönelik şiddet iddiaları sadece Perin'in hatıratında geçerken çalışmada incelenen diğer hatıratlarda yer almamıştır. Ayrıca kadın tutuklularda bunun hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamışlardır, hatırat yazmamışlardır. Güryay iyi muamelesine karşın bazı tutuklarının nankörlük göstererek kendisi için *"Allahsız Zindancılar"* denildiğini belirterek tepkisini göstermiştir. Güryay'ın ifadesine göre başta Menderes, Bayar, İleri, Akçal, E. Menderes, Refik Koraltan, Perihan Arıburun gibi birçok ismin kendisine memnuniyetlerinden dolayı sayısız şükran mektupları yazdıklarını belirtmiştir. Bu mektupların kitapta yayınlanması yüzlerce sayfa tutacak kadar fazla olduğunu vurgulamıştır. Adadaki vazifesini insani bir şekilde yürüttüğünü söylemiştir.[93] Güryay Menderes'in yalnızlıktan şikâyet ettiğini, kendisi ile görüşmek için devamlı bahaneler ürettiğini ve Menderes'i odasına getirterek ağırladığını söylemiştir. Menderes'i istediği kişilerle görüştürebileceğini ancak Menderes'in sadece en yakın arkadaşı E. Menderes görüşmek istemesi üzerine ikiliyi devamlı görüştürdüğünü ifade etmiştir.[94] Güryay Adada

[85] Perin, *Yassıada,* 384-386-390.
[86] Perin, *Yassıada,* 394-395.
[87] Güryay, *Bir İktidar*, 85.
[88] Güryay, *Bir İktidar*, 109.
[89] Güryay, *Bir İktidar*, 306-307.
[90] Perin, *Yassıada*, 372.
[91] Arıburun'a yapılan muameleler için bkz. Demirbilek, *Demokrat Partililerin,* 109-110.
[92] Güryay, *Bir İktidar*, 123-125. Güryay'ın bahsettiği Perin'e ait başka bir hatırattır.
[93] Güryay, *Bir İktidar*, 57-58.
[94] Güryay, *Bir İktidar,* 89-94.

bir arada kalmak istemeyen hükümlülerin yerini değiştirmek suretiyle herkese iyi niyet gösterdiğini söylemiştir. Dolayısıyla kendisi aleyhinde *"Allahsız Gardiyan"* tabirinin kullanılmasına üzüldüğünü dile getirmiştir.[95]

DP'lilerden Perin ve Burçak Ada içinde maruz kaldıkları baskı ve zindan cezalarını naklederken Ada Komutanı Güryay ise bu durumu reddetmiştir. Güryay iddiaların aksine Adadaki düzenin ve huzurun korunmasında kendisinin etkili olduğunu ifade etmiştir. Şahsının söz konusu müdahaleleri olmasaydı durumun daha kötü bir vaziyete dönüşeceğini söylemiştir. Dolayısıyla böyle bir çelişkide net bir karara varmak zor olmuştur. Ancak söz konusu bu durumlar mukayese edilerek tarafsız bir biçimde verilmiştir.

4- Yassıada Mahkemesinde Müdahale ve Mahkeme Kararı

Yassıada Mahkemesi, DP'lilerin hatıratlarına göre tutukluların ve avukatlarının konuşmalarına müdahale edilen olaylara tanıklık etmiştir. Söz konusu müdahaleler Başkan Salim Başol, Başsavcı Ömer Egesel ve Ada Komutanı Güryay'dan gelmiştir. Burçak ve Perin her iki DP'li hatıratlarında tutuklulara yönelik müdahalenin olduğunu ifade etmiştir. Burçak, Ada Komutanı Güryay'ın mahkeme esnasında tehdit ve hakaretlerde bulunmasını bir komutanın görevleri arasında olmadığını belirtmiştir. Duruşmalardan sonra hükümlülerin duruşmada gösterdikleri davranıştan ötürü tehditlerde bulunulduğunu ifade etmiştir. Kayseri Milletvekili Fikri Apaydın *"Sayın Bayar"* dediği için duruşma sonrası Ada Komutanı Güryay, Apaydın'ı odasına çağırarak *"Sen utanmaz mısın? Siz kendinizi hala iktidarda mı sayıyorsunuz? Sayın Bayar ha!"* diyerek azarlamıştır. Tahkikat Komisyonu başkanı Ahmet Hamdi Sancar ise Başsavcı Ömer Egesel tarafından ağır hakaretlere maruz kalmıştır. Ada Komutanı Güryay, Sancar'a *"Şirret, hakimlerimi kandırıyorsun? Kendini Mecliste mi, Grupta mı zannettin? Seni asacağız, sen asılacaksın"* şeklinde ifadeler kullanılmıştır.[96] Burçak'ın ifadelerine göre kendi avukatı Bekir Bey'in duruşmada sadece müvekkilini değil DP iktidarını savunan bir müdafaa yapması mahkemeyi rahatsız etmiştir. Mahkemede avukatının salondan çıkarılmasına dair bir tezkere okunduğunu ifade etmiştir. Ertesi gün Güryay'ın kendisini odasına davet ederek avukatının ifadelerine katılmadığını duruşmada söylemesini istemişse de Burçak bunu yapmayacağını söylemiştir.[97] Aynı baskıyı Perin de anlatmıştır. Duruşmalar sırasında Güryay tarafından özellikle Bakanlar Heyetine ciddi baskılar olduğunu ifade etmiştir. Fatin Rüştü Zorlu'ya *"Sen böyle konuşursan ipe gidersin! ..."* ifadelerini kullanmıştır. Perin'e ise *"Efendiliğine yakışır bir müdafaa yap"* demiş *"Müdafaaya bakma, karara bak... Mühim olan karardır. Benim sana son iyiliğim olsun!.."* diyerek eklemiştir. Perin, Güryay'ın Sebati Ataman'a, Tevfik İleri'ye ve müdafaasını iyi yapan tutuklulara baskı uyguladığını belirtmiştir.[98] Güryay, Perin'in bu açıklamalarına yönelik açıklamalarda bulunmamıştır. Bu nokta dikkat çekicidir. DP'li Perin ve Burçak, Ada Komutanı hakkında mahkemede müdahaleci davrandığını aktarmıştır. Güryay ise gerek sorgulamalar esnasında gerek günlük hayatlarında tutuklulara yardımcı olduğunu söylemiştir. Erkanlı ise bu konu hakkında olumlu veya olumsuz herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.

Başsavcısı Egesel mahkemede ilk süreçte 107[99] toplamda 228 idam talebinde bulunmuştur. Bu durumu Perin şöyle anlatmıştır. Ortalıkta 50 DP'linin idam edileceği iddiaları dolaşıyordu. DP'lilerden 50 kişinin idamını arzulayanlar ve sayıyı az bulan şahıslar kararın açıklandığı 15 Eylül 1961 günü sonuçtan memnun değillerdi. Nitekim 15 idam kararının verilmesi az gelmekteydi. MBK'nın YAD'a verilen kararlar hakkında baskı yapıldığına dair iddiaları Egesel iftira diyerek reddetmiştir.[100] MBK'nın müfritler grubunda yer alan üyesi Suphi Gürsoytrak ihtilalin yasallık kazanabilmesi için en az 50-60 DP'linin idam edilmesi gerektiğini söylemiştir. Müfritlerden bir diğer isim Senatör Mucip Ataklı radyoda en az 50 idamın gerçekleşmesini bildirmiştir. 50 idam talebini destekleyecek kanıtların olduğuna değinen Perin en az 50 kişilik idam hazırlığı yapıldığını belirtmiştir. Bu hazırlık içinde 10 tane idam sehpası, 50 tabut[101], 80 levha, 2000 tuğla ve 84 kolye zinciri bulunduğunu

[95] Güryay, *Bir İktidar*, 115-116.
[96] Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 259-260.
[97] Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 261-262.
[98] Perin, *Yassıada,* 138.
[99] Perin'in hatıratında ilk bölümünde idam sayısı 102 olarak geçmiştir. Kitabın ilerleyen sayfasında 107 diye geçmiştir. Perin, *Yassıada*, 91.
[100] Perin, *Yassıada,* 10-15.
[101] Perin'in kitabında sayısal verilere yönelik bazı çelişkiler göze çarpmıştır. İmralı Adasında 70 mezar kazdırıldığı nakledilirken kitabın başka bölümünde 50, bir başka bölümünde ise 40 şeklinde belirtilmiştir. Perin, *Yassıada*, 344.

belirtmiştir.[102] Ancak Gürsoytrak ihtilalin meşruluğu için idam istemesine rağmen MBK içinde idam için oy veren 13 üye arasında bulunmamaktaydı.[103] Bu nokta da dikkat çekici olmuştur.

50 DP'linin idam edileceği düşüncesi ile 10 Eylül'den itibaren cellat arayışlarına başlanmıştır. Nitekim İstanbul'da sadece bir cellat bulunmuştur. Perin gazetelerin *"cellatlara iş bulma"* karargahına dönüştüğünü belirtmiştir. Cellat temin etme işi sadece basınla sınırlı kalmamıştı. İçişleri Bakanlığı tarafından İstanbul Emniyet Müdürü Nevzat Emrealp'e bir tezkere gönderilerek 20-25 cellattın bulunmasını ve en az 50 darağacının derhal yapılması gerektiği bildirilmiştir. N. Emrealp bu durumda Sıkıyönetim Kurmay Albay M. Emin Aytekin'i aramıştır. Kararın verilmesine az bir zaman kalmışken söz konusu taleplerin yerine getirilmesinin güç olduğunu ifade etmiştir. Kurmay Albay Aytekin tezkerenin yırtılmasını istemiştir. MBK üyesi Sıtkı Ulay ile görüşerek sert bir şekilde uyarmıştır. Perin devlet yönetimini eleştirerek yaşanan bir durumu şöyle yorumlamıştır. Emniyetin sıkıyönetime bağlı olduğunu ancak İçişleri Bakanlığı tarafından emniyete tezkere gönderildiğini, yine Sıkıyönetim Komutanı MBK üyesine uyarılarda bulunarak İçişleri Bakanlığının gönderdiği tezkerenin yırtılmasını talep etmiştir. Nitekim tezkere ile MBK'nın idamlar hakkında görüşü açıkken Silahlı Kuvvetler Birliği ise bu karara karşı çıkmıştır.[104] Dolayısıyla karar mekanizmasında iki farklı yönetim şekli ortaya çıkmıştır. Yassıada'da kurulan mahkemede Başsavcı Egesel tarafından talep edilen idamlar basında geniş ölçüde yer almıştır. Gazeteler açıkça cellat ilanları vermekteydi. Bu kadar çok idam meselesinin görüşüldüğü ve tartışıldığı bir ortamda askeri kanatta olan Güryay ve Erkanlı tarafından idamlara ait hatıratlarında herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Perin 50 gibi bir sayısal ifade kullanırken askerlerin açıklama yapmaması dikkat çekicidir.

DP'lilerin hatıratlarına göre mahkemenin karar verme yetkisi üzerinde MBK'nın baskısı bulunmaktadır. Perin, MBK'nın YAD üzerinde baskı uyguladığına dair iddiaları doğrulayacak durumların yaşandığını ifade etmiştir. Mahkeme Başkanı Salim Başol'un *"Sizi buraya tıkan kudret böyle istiyor..."* ifadesi bu baskıyı yansıtmıştır.[105] Perin, ihtilal de vazife yürüten Kurmay Albay Emin Aytekin'in *"İhtilal Çıkmazı"* adlı hatıra kitabında yazdığı Yassıada'nın hapishane olarak kullanılmasının orduyla ilgisinin olmadığını, siyasi bir amaç uğruna yapıldığını aktarmıştır. Yassıada'da yapılan duruşmaların ilk günden son güne kadar siyasi havasını koruduğunu belirtmiştir.[106] Perin'in YAD üzerinde MBK baskısı olduğuna dair ifadelere karşılık olarak Ada Komutanı Güryay baskının olmadığını ifade etmiştir. Güryay, Mahkeme Başkanı Başol'un *"Sizi buraya ben getirmedim. Sizi buraya gönderen kuvvet böyle davranmış. İki bin insanı buraya toplamaya lüzum görmemiş. Biz, elimizdeki kararname kimleri itham etmişse, onları muhakeme ediyoruz"* ifadelerinin 27 Mayıs düşmanları tarafından *"Sizi buraya tıkan kudret böyle istiyor"* ifadesi şeklinde çarptırıldığını belirtmiştir. Güryay, bu düşman kişilerin YAD'ı İhtilal Komitesinin buyruğu altında kukla bir teşekkül olarak gördüklerini de belirtmiştir.[107] Nitekim Yassıada Tutanaklarında, Cumhurbaşkanlığı Arşivinde ve gazetelerde Başkan Başol'un ifadeleri aynen şöyle geçmiştir: *"Sizi buraya tıkan kuvvet böyle istedi. Ne yapalım?"*[108] Dolayısıyla Ada Komutanı'nın hatıratında ifade ettiği şekil ile resmi kaynaklar çelişmiştir. Perin ise *"Sizi buraya tıkan kudret böyle istiyor"* cümlesinde kastın MBK'nın mahkeme üzerinde baskısı olduğu şeklinde yorumlamıştır. Bu ifade mahkemeye damga vurmuştur.

5- İnfazların Gerçekleşmesi

Menderes 15 Eylül'de biriktirdiği uyku haplarını içerek intihara teşebbüs etmiştir. Tedavi altına alınan Menderes duruşmaya iştirak edememiştir. Ada Komutanı Güryay gazetecilere bir açıklama yapmıştır. Açıklamasında Menderes'in tedavi altında olduğunu söylemiştir. Menderes'i öldürmeye çalıştıklarına dair haberlerin yayılmasını önlemek amacıyla gazetecilerin Menderes'i görmesine izin vereceklerini ifade etmiştir.[109] 16 Eylül'de Polatkan ile Zorlu'nun infazı gerçekleştirilmiştir. Menderes ise tedavi altına alınmıştır. 16 Eylül gece vakti

---

[102] 50 tabut diye geçmiştir. Perin, *Yassıada*, 24.

[103] İdam verilmesi için oy verenler: Mucip Ataklı, Muzaffer Yurdakuler, Fikret Kuytak, Ekrem Acuner, Sezai Okan, Vehbi Ersü, Kadri Kaplan, Haydar Tunçkanat, Ahmet Yıldız, Refet Aksoyoğu, Mehmet Özgüneş, Şükran Özkaya, Emanullah Çelebi. Sami Küçük, *Rumeli'den 27 Mayıs'a*, İstanbul: Mikado Yayınları, 2008, 127.

[104] Perin, *Yassıada*, 55-59.

[105] Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, 267; Perin, *Yassıada*, 18.

[106] Perin, *Yassıada*, 18-19.

[107] Güryay, *Bir İktidar*, 267.

[108] *Anayasa İhlal Davası Tutanakları*, Cilt 1, TBMM Kütüphanesi, 60; "Anayasayı Çiğnediler ve...", *Öncü*, 12 Mayıs 1961, 5; Cumhuriyet gazetesinde ise "... Sanık adedinin 2 bine yükselmesi veya 200'e inmesi buradaki sanıkların mesuliyetinde bir değişiklik husule getirir mi? Sizi alıp Yassıada'ya getiren kudret, böyle istemiş" şeklinde geçmiştir. "Anayasa Davasının Sorgularına Dün Başlandı", *Cumhuriyet*, 12 Mayıs 1961, 5.

[109] Perin, *Yassıada*, 119.

Menderes'in durumunun iyi olduğu ve infazın gerçekleşmesinde mâni olacak bir durumun olmadığı raporlanarak 17 Eylül'de infaz edilmiştir. Perin hatıratında Menderes'in infazının hızlı bir şekilde yapıldığını ifade etmiştir. Egesel ise Menderes'in kurtarılacağı endişesi ile aceleye gelecek bir şekilde idam ettirmediklerini ifade etmiştir. Ortada bazı menfi güçlerin Menderes'i kurtaracağına dair iddiaların olduğunu söylemiştir. MBK'nın bu konuda gerekli önlemleri aldığını ifade etmiştir. Egesel infaza kimsenin engel olamayacağını söylemiştir. Nitekim Devlet Başkanı Cemal Gürsel, Menderes'in idamını önlemek amacıyla telefon ettiyse de gecikmiştir. Egesel telefon edildiğinde artık infazın gerçekleştiğini söylemiştir. Menderes'i kurtarma girişiminde Egesel'in kastettiği girişim menfi güçlerden değil Devlet Başkanı Gürsel'den gelmiştir. Perin'in ifade ettiğine göre Egesel yapılacak müdahaleyi etkisiz hale getirmeye çalışmıştır.[110]

Perin, idam kararının verilmesinde önce *"Asamazlar, hele assınlar da görelim..."* şeklinde tehditler ortaya atıldığını söylemiştir. Bu tehditlerin MBK içinde idam taraftarı grubun işini kolaylaştırdığını belirtmiştir. Nitekim idamların MBK'nın prestiji açısından mühim ve gerekli olduğunu grup içinde inandırmıştır. İnfazı gerçekleştirilen 3 idam bu mantık ile yapılmıştır. Ayrıca Perin *"asamazlar"* tehdidinin idamdan yana grup tarafından ters etki yaratmak adına mahsus yapıldığını ifade etmiştir.[111]

Mahkeme kararından sonra idam edilecekleri İmralı'ya götürecek 1 numaralı bot ve müebbet hapse mahkûm edilenleri bekleyen 2 numaralı bot bulunmaktaydı. Sanıklar İmralı'ya götürülürken 15 idamı engelleyecek bir toplantı yapılmıştır. Saat 18.00'de MBK'nın idamlar hakkındaki toplantısı başlarken İmralı'ya götürülen 1 numaralı bottaki hükümlüler elleri arkadan kelepçeli şekilde 10 saate yakın bekletilmişlerdir.[112] Burada dikkati çeken bir diğer durum ise müebbet hapse mahkûm edilen 31 hükümlüyü taşıyan 2 numaralı botun da İmralı'ya götürülmüş olmasıydı. Perin, kitabında Güryay'ın MBK'ya gönderdiği telgrafta infazların gerçekleşmemesi halinde müebbet alan hükümlülerden birkaç kişinin öldürülmesini ifade etmiştir. Yani 2 numaralı bottaki hükümlülere her ne kadar idam kararı verilmediyse de rehine olarak her an idam edilebilecek şekilde hazırlandıklarını yazmıştır.[113] Güryay ise 45 kişinin İmralı'ya neden götürüldüklerini izah etmemiştir. İmralı hakkında farklı iddialar bulunmakla beraber Güryay, Perin'in yukarıdaki açıklamalarından farklı şekilde aktarmıştır. Güryay İmralı Adasına gittiğinde en yüksek rütbelisi binbaşı olan 200'den fazla subayın Adada bulunduğunu belirtmiştir. Subaylardan birinin ileriye atılarak MBK'nın YAD kararlarını uygulamayacağını söylemiştir. Subay ve beraberindekiler infazları müebbet hapse dönüştürüleceğini söyleyerek tepkilerini belirtmişlerdir. Ayrıca infazları gerçekleştirmede şayet korkuları varsa infaz için burada olduklarını söylemişlerdir. Güryay tüm subayları toplayarak ikna edici bir konuşma yapmıştır. Böylece subayların Adayı terk ettiklerini söylemiştir. Şayet Adada bulunmasaydı kanlı bir facianın gerçekleşeceğini ifade etmiştir.[114] Yani idam hükmünde Perin, Güryay'ı suçlu bulurken Güryay ise şahsının faciayı önlediğini beyan etmiştir. Bu noktada hatırat sahipleri birbirleri ile ters düşmüştür.

DP'lilerin hatıratlarında idam cezası verilen 15 hükümlüden 14'ü (Menderes tedavi altındaydı) İmralı Cezaevinde elleri arkadan bağlı vaziyette küçük hücrelere yerleştirildiği belirtilmiştir. Bunlardan dört kişi bir hücreye geri kalan her biri bir hücreye yerleştirilmiştir. Saatlerce karanlık bir hücrede yerde ot bir minder ve sert bir kilimin üzerinde bağlı halde kalmışlardır. Bu vaziyette sabah 4'e kadar ölüme gitmeyi beklemişlerdir. Yasaya göre idam edilecek kişi infazdan yarım saat önce elleri arkadan bağlanarak idam sehpasına götürülür. Ancak 14 kişi 9-10 saate yakın bir vaziyette bağlı kalarak götürülmüşlerdir. Görevliler tutuklulara arada su ve atıştırmalık vermişlerdir. Maruz kalınan duruma daha fazla dayanamayan Emin Kalafat, gardiyana daha fazla dayanamadığını ve infazının gerçekleşmesini istemiştir. Perin, uzun bir sürenin ardından 12 kişi hakkında müebbet hapis verildiği söylenerek tutukluların ellerinin çözüldüğünü yazmıştır.[115] Güryay İmralı Adasında geçenleri ve kendisinin teşebbüslerini aktarırken Perin ve Burçak'ın hatıratında geçen küçük zindanlarda saatlerce bağlı halde kaldıklarına dair bir ifadeden bahsetmemiştir. Bu noktada DP'lilerin ve askerlerin ifadeleri birbirine tamamen ters düşmüştür. Ancak dikkate değer bir nokta şu ki hem Erkanlı hem de Güryay tutukluların saatlerce bağlı kaldıklarına dair iddiaları reddetmemiştir.

[110] Perin, *Yassıada*, 14-18.
[111] Perin, *Yassıada*, 120.
[112] Perin, *Yassıada*, 163-164.
[113] Perin, *Yassıada*, 207.
[114] Güryay, *Bir İktidar*, 345-349.
[115] Perin, *Yassıada*, 223-228, 279-280.

17 Eylül saat 11.00'de İnönü, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay ve Gürsel ile görüşmüştür. Toplantıda Menderes için yeni doktorlar heyetinin gönderilmesi talep edilmiştir. Bu sayede akli dengesinin yerinde olmadığına dair rapor aldırılarak kurtarılması amaçlanmıştır. Bunun üzerine Gürsel, Ada Komutanı Güryay'ı arayarak yeni bir doktor heyetinin geleceğini söylemiştir. Güryay'dan infazın durdurulmasını istemiştir. İkili arasında geçen telefon konuşmasını Remzi ismindeki Havacı Binbaşı[116] duyarak Başsavcı Egesel'e haber vermiştir. Egesel infazın durdurulacağı endişesi ile birinde darağacı kurulmak suretiyle 2 hücumbotu hazırlatmıştır. Perin bu durumu olası bir emirde infazın botta gerçekleşmesinin hesabının yapıldığı şeklinde yorumlamıştır. Gürsel, infazı engellemek için saat başı aramalarda bulunmuştur. Örfi İdare Komutanı Cemal Tural ise Menderes'in gerçekleşmeyen infazının gerçekleştiğini söylemiştir. Bu suretle Menderes sabaha karşı kanuna aykırı olarak idam edilmiştir. Perin, Menderes'in infazının önlenmesinde İnönü'yü eleştirerek kurtarma girişimini zamanında gerçekleştirmediğini belirtmiştir. İnönü'nün halk nazarında merhametli, intikam almayan bir siyasi rakip olarak görünmek istediğini ifadesine eklemiştir.[117] Perin, Menderes'in infazının engellenmesinde gayret gösteren diğer isim olan Gürsel'i de eleştirmiştir. Gürsel'in infazı durduracak isimler ile yani doğrudan İrtibat Bürosu ile iletişime geçmiş olmalıydı. Nitekim Gürsel'in aradığı isimler ordudan ve herhangi bir yetkisi bulunmayan kişilerdi.[118] Perin'in ifadelerinin aksine Güryay ise Gürsel'in kendisini arayarak Menderes'in infaza gönderilmemesi gerektiğini söylemiştir. Ancak Güryay, Menderes'in çoktan gönderildiğini belirtmiştir. Güryay ifadesine göre Gürsel'e herhangi bir emriniz varsa İmralı'ya ileteyim, demiştir. Ancak Gürsel *"Yapılacak bir şey yok: Olan olmuş artık! ..."* demiştir.[119] Dolayısıyla Perin'in hatıratında infazlarda sorumlu Güryay olarak ifade edilmiştir. Perin, Gürsel'in infazı durdurmak için aradığında konuşacak kimse olmadığını söylerken Güryay ise Gürsel'in aradığı zaman kendisinin cevap verdiğini ancak geç olduğunu söylemiştir. Bu noktada Perin ve Güryay'ın ifadeleri çelişmiştir. Yani Gürsel aradığında Güryay'a göre yetkili biri ile görüştü mü yoksa Perin'in ifadesine göre yetkili biri ile görüşemedi şeklinde iki farklı görüş bulunmaktadır.

Sonuç

Yirmi yedi yıl boyunca tek parti ile yönetilen Türkiye 1946'da çok partili yaşama geçişi deneyimlemiştir. Sancılı geçen çok partili yaşam İnönü'nün çabasıyla başarılı olmuştur. 1950 yılı artık ülkede yeni bir demokrasi sayfasının açıldığı yıldı. Ancak hem muhalefet hem de iktidar demokrasiye alışık değildi. 10 yıl iktidarda kalan DP'ye ordu *"dur"* diyerek müdahale etmiştir. Nitekim Cumhuriyetin ilk askeri müdahalesi olan 27 Mayıs ile DP iktidardan düşürülmüştür. 1946'da ülkeye gelen çok partili siyasal yaşam yine sekteye uğramıştır. 27 Mayıs, Türkiye'de yaşanacak olan askeri müdahalelerin önünü açmış ve sonraki müdahaleler için başlangıç teşkil etmiştir. Sivil siyasete müdahalenin uzun bir süre neredeyse gelenekselleşmesinin ilk modeli olmuştur. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi hiyerarşi dışında gerçekleşse de sonuçları bakımından amacına ulaşan bir hareket olmuştur. 27 Mayıs'tan sonra komite içindeki gerginlikler, bölünmeler ve ast üst hiyerarşisinin dikkate alınmaması 27 Mayıs'ın emir komuta zinciri içinde gerçekleştirilmemesine bağlanabilir. Buna en iyi örnek 27 Mayıs'taki kargaşa ve bölünmelerin 12 Mart ve 12 Eylül'de yaşanmamış olmasıydı.

Yassıada'da yaşananlara sadece Adada görevli askerler ve sanıklar şahit olmuşlardır. Aradan uzun müddet geçmesine rağmen Yassıada'da yaşananlar ve sanıklara yapılan muameleler konuşulmaktadır. Dolayısıyla olayın içinde olan birinci derece şahitler hatıralarını yazarak yaşananlara ışık tutmuşlardır. Dört hatırat dikkate alındığında sanıkların maruz kaldıkları durumlardan halk habersizdi. Hatıratlarında üzüntü ile anlattıkları olayları yaşarken dışarıda halk Adada neler yaşandığını bilmiyorlardı. Müdahale ortamının yumuşaması ve serbestlik olması ile hatıratlar yazılmıştır. Bu sayede yaşananlar yeniden değerlendirilmeye başlanmıştır. Bütün bu sübjektifliklerine rağmen hatıratların yazılması doğru bilinenleri yanlış veya yanlış bilinenleri doğru yapmıştır.

Sivil yönetime müdahaleler ülkede hem siyasi hem toplumsal durumu etkiler. 27 Mayıs askeri müdahalesi hem DP kanadını hem de askeri kanadı etkilemiştir. Halk üzerinde olumsuz bir hava yaratmıştır. Türkiye'de bir

[116] Kitabın bu sayfasında Yarbay olarak geçmiştir. Perin, *Yassıada,* 326.
[117] Perin, *Yassıada*, 285-287
[118] Perin, *Yassıada*, 292-293.
[119] Güryay, *Bir İktidar*, 366. Güryay, Gürsel ile görüştüğünü ifade ederken bir başka kaynakta ise ifade edilenler Perin'in ifadelerini doğrulamaktadır. Nitekim Gürsel'in aramasına Deli Remzi olarak bilinen Havacı subay Yüzbaşı Remzi Oral cevap vermiştir. Gürsel infazın geciktirilmesini söylemesi üzerine Yüzbaşı Oral Menderes götürülmediği halde infazın gerçekleştiğini söylemiştir. Bu durum üzerine Havacı Remzi durumu derhal Güryay'a bildirmiştir. Menderes'in idamının engelleneceği endişesi ile Menderes İmralı'ya götürülerek saat 14.20'de idam edilmiştir. Örsan Öymen, *Bir İhtilal Daha Var 1908-1980*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987, 331-333.

gelenek haline gelen darbelerin halk nezdinde benimsenmediği (27 Mayıs hariç) ve darbe fikrine endişeli yaklaştığı söylenebilir. Hatıratlardan şu sonuç çıkarılabilir. Her iki taraf kendi açısından olayı yazar ve değerlendirir. Şayet kişi yargılanan tarafta ise kendisini mağdur gösterir. Bu durum tutuklanan DP'lilerde kendisini göstermiştir. Tam tersine yazan kişi vazifeliyse daha sert bir tavır takınır ve yapılanların hak ettiklerini savunur. Bu durum da askerlerin hatıratlarında yer almıştır.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Anayasa İhlal Davası Tutanakları (AİDT), Cilt 1, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi.

Devlet Planlama Teşkilatı. *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı 1968- 1972*, Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1972.

Resmî Gazete

TBMM Albümü 1920-2010. Cilt 2, Ankara: TBMM Yayınları, 2010.

Yassıada Broşürü. İstanbul: T.C. Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu, 1960.

Telif Eserler

Ağaoğlu, Samet. *Arkadaşım Menderes*. İstanbul: Baha Matbaası, 1967.

Akalın, Cüneyt. *27 Mayıs Bir Devrimdir 50. Yılında 27 Mayıs*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010.

Akyaz, Doğan. *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Arcayürek. Cüneyt. *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1984.

Aslan, Zehra. "Yaylacı Trabzon Milletvekilleri", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Trabzon 2 (Ekonominin Tarihi ve Şehir Kültürünü İnşa Edenler)*. Ed. Temel Öztürk, Arif Kolay, Şefik Memiş, Muhammet Şen. Trabzon: Trabzon Belediyesi Yayınları, 2023: 833-854.

Aydemir, Şevket Süreyya. *Menderes'in Dramı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.

Batur, Muhsin. *Anılar ve Görüşler*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985.

Başgil, Ali Fuat. *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri Görüp Yaşadıklarım*. Çev. M. Ali Sebük, İ. Hakkı Akın. İstanbul: Çeltüt Matbaası, 1966.

Burçak, Rıfkı Salim. *Yassıada ve Öncesi*. Ankara: Çam Matbaası, 1976.

Demirel, Tanel. *Türkiye'nin Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.

Demir, Şerif. *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Vesayet (27 Mayıs- 12 Mart- 12 Eylül)*. Ankara: TİAV Yayınları, 2020.

Demir, Şerif. "27 Mayıs 1960 Darbesinin Gölgesinde Milli Birlik Komitesi ile Silahlı Kuvvetler Birliği Arasındaki Güç ve İktidar Kavgası", *XVIII. Türk Tarih Kongresi.* Cilt 6, Haz. S. Nurdan- M. Özler. Ankara: TTK Yayınları, 2022: 749-769.

Demir, Şerif. "Celal Bayar ve Yassıada Mahkemeleri", *Bir Güzel İnsan Cengiz Çakaloğlu Armağanı*. Ed. N. Gülmez. Ankara: Akademisyen Kitapevi, 2024: 741-760.

Demirbilek, Sinan. *Demokrat Partililerin Anılarında Yassıada.* Uşak: AKY Yayınları, 2012.

Dilligil, Turhan. *İmralı'da Üç Mezar*. İstanbul: Dem Yayınları, 1988.

Durmuş, Enver. *Yassıada'dan İmralı'ya*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1990.

Erer, Tekin. *Yassıada ve Sonrası*. Cilt 1-2. İstanbul: Rek-Tur Kitap Servisi, 1965.

Erkanlı, Orhan. *Anılar Sorunlar Sorumlular*. İstanbul: Baha Matbaası, 1972.

Gerger, Mehmet Emin. *Bütün Yönleriyle İnönü- Menderes Mücadelesi ve Demirkırat Oyunu*. İstanbul: Akbel Yayınları, 1991.

Güryay, Tarık. *Bir İktidar Yargılanıyor*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1971.

Hale, William. *1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset*. Çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayınları, 1996.

Ilıcak, Nazlı. *15 Yıl Sonra 27 Mayıs*. Cilt 1, İstanbul: Kervan Yayınları, 1977.

İleri, Tevfik. *Yassıada ve Kayseri Günlükleri*. Haz. Cahide İleri Aksoy. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2003.

İpekçi, Abdi- Ömer Sami Coşar. *İhtilalin İçyüzü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

Karayaman, Mehmet. "27 Mayıs Darbesine Giden Süreç", *Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti (1946-1960)*. Ed. Dilşen İnce Erdoğan, İsmail Hakkı Demircioğlu, Serpil Seda Şimşek. Cilt 2. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2021: 839-979.

Kazhdan, Alexander P. "Princes' Islands", *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Ed. Alexander P. Kazhdan. New York: Oxford Universıty Press, 1991: 1720.

Kıvılcımlı, Hikmet. *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*. İstanbul: Ant Yayınları, 1970.

Küçük, Sami. *Rumeli'den 27 Mayıs'a*. İstanbul: Mikado Yayınları, 2008.

Oktay, H. Emre. *Türk Tarihinin Kayıp Yılları*. İstanbul: Akis Kitap, 2013.

Öymen, Örsan. *Bir İhtilal Daha Var 1908-1980*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987.

Özdağ, Ümit. *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Boyut Matbaacılık, 1997.

Perin, Mithat. *Yassıada ve İnfazların İçyüzü*. İstanbul: Çevik Matbaası, 1970.

Perin, Mithat. *Zindana Tıkılan İktidar 27 Mayıs ve Yassıada Günleri*. İstanbul: Doğan Kitap, 2011.

Sunay, Cengiz. *Türk Siyasetinde Sivil-Asker İlişkileri 27 Mayıs- 12 Mart- 12 Eylül ve Sonrası*. Ankara: Orion Kitabevi, 2010.

Şirin, İbrahim. "Seyahatname, Hatırat ve Mektup", *Tarih İçin Metodoloji*. Ed. Ahmet Şimşek. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022: 456-470.

Taylak, Muammer. *27 Mayıs ve Türkeş*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1997.

Turan, Ahmet. *Darbe Arası Türkiye 27 Mayıs- 12 Mart- 12 Eylül, Anılar, Gözlemler, Tanıklıklar*. İstanbul: Resital Yayıncılık, 2007.

Turgut, Hulusi. *Menderes, Zorlu, Polatkan'ın Kendi El Yazıları ile Yaptırılmayan Savunmalar*. İstanbul: ABC Ajansı Yayınları, 1988.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi- III 1960 Sonrası Türkiye (1960-2000). Ed. Zehra Aslan, Mustafa Sıtkı Bilgin, Halil Bal. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2023.

Ulay, Sıtkı. *Harbiye Silah Başına 27 Mayıs 1960*. İstanbul: Ar Matbaası, 1968.

Ulay, Sıtkı. *Giderayak*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1996.

Utku, Cumhur. *27 Mayıs 1960 Anıları İhtilal Mektupları*. İstanbul: Halk Kitabevi, 2021.

Uzun, Hakan. "Türk Demokrasisinin Darbelerle İmtihanı: 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat ve 27 Nisan Üzerine Görüşler", *Türkiye'nin 100 Yıllık Birikimi Demokrasi ve Siyaset*. Ed. Hakan Uzun. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2024: 25-51.

Yalçın, Semih. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I Kaynaklar*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2004.

Yirmibeşoğlu, Sabri. *Askeri ve Siyasi Anılarım*. Cilt 1, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1999.

Süreli Yayınlar

Akis

Cumhuriyet

Dünya

Öncü

İnternet Kaynakları

https://sozluk.gov.tr/-. Erişim 16.03.2025.

Selma Göltürk Çetinkaya. "Mithat Perin (1917-2001)". https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mithat-perin-1917-2001/-. Erişim 18.03.2025.

https://www.biyografya.com/tr/biographies/kemal-hadimli-8562b995#google_vignette-. Erişim 05.04.2025.